

Hegel, Dünya Tarihi ve Özgürlük Mücadelesi Olarak Uluslararası İlişkiler

Faruk YALVAÇ*

ÖZET

Bu yazı, Hegel'in genel tarih felsefesi çerçevesinde uluslararası ilişkiler kuramını değerlendirmek amacıyla gütmektedir. Hegel, tarihi, insanların ve belli ulus ve kültürleri temsil eden devletlerin birbirlerini karşılıklı olarak tanımaları için verdikleri bir özgürlük mücadelesi olarak tanımlamıştır. Hegel'in uluslararası ilişkiler kuramı da onun özgürlük mücadelesi olarak gördüğü tarih felsefesinin içine yerleştirilmelidir. Hegel'de devletlerin birbirini tanınması esası üzerine kurulmuş ve devletlerin hem bağımsız ve özgür kaldıkları, hem de bir arada yaşamalarını mümkün kılan bir uluslararası ilişkiler kuramı vardır. Bu nedenle çağdaş toplumların özgürlük mücadelelerini modern ulus devletin sınırları içerisinde tamamlayıp tarihin sona erdiğini ileri sürmek yanlış olur. Ancak Hegel'in felsefesi uyarınca devletlerarası ilişkilerdeki özgürlük mücadelesinin gelecekte ne şekil alacağını bilmek olası değildir zira "bir felsefenin çağdaş dünyayı aşabileceğini hayal etmek, bir kimsenin Rodos'u sıçrayıp aşabileceğini sanmak kadar saçmadır".

Anahtar Kelimeler: Hegel, Dünya Tarihi, Savaş, Özgürlük, Tanı(n)ma.

Hegel, World History and International Relations as Part of the Struggle for Freedom

ABSTRACT

This article attempts to evaluate Hegel's theory of international relations in the context of his general philosophy of history. Hegel defines history as a struggle for freedom for mutual recognition. This is true for individuals as well as for states. The struggle for recognition and freedom is a constant feature of social life. Therefore, it would be wrong to interpret Hegel's philosophy as implying that the struggle for freedom has been completed in the modern nation state and that history has come to an end. However, according to Hegel it would be impossible to predict the future shape of the international society and the form which the struggle for freedom will take as "it is just as foolish to fancy that any philosophy can transcend its present world, as that an individual could leap out of his time or jump over Rhodes."

Keywords: Hegel, World History, War, Struggle for Freedom, Recognition.

* Doç.Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara. E-posta: fyalvac@metu.edu.tr.

Giriş

Bu yazıda uluslararası ilişkiler kuramı açısından Hegel'in felsefesi incelenecektir. Türkiye'deki uluslararası ilişkiler çalışmaları daha çok *çağdaş* uluslararası ilişkiler kuramları çerçevesinde yapılmakta, klasik siyaset ve sosyoloji kuramının yapacağı katkılardan yeteri kadar yararlanmamaktadır.¹ Bu sadece Hegel'in görüşleriyle değil, diğer siyaset kuramcılarının görüşleri açısından da geçerli bir gözlemdir. Hegel'in devlet, savaş ve uluslararası hukuk konusunda ileri sürdüğü görüşler uluslararası ilişkiler çalışanları için çok önemli ve aydınlatıcı unsurlar içermektedir.

Hegel'in uluslararası ilişkilerle ilgili görüşlerinin incelenmesindeki zorluklar kolaylıkla anlaşılabilir. İlk olarak, Hegel'in felsefesi çok soyuttur. Bu nedenle anlaşılması büyük bir çaba gerektirmektedir. İkincisi Hegel'in diliyle ilgilidir. Hegel'in görüşlerini yazıldığından daha farklı bir dilde ifade etmek görüşlerinden bir şeyler alıp götürmeden mümkün değildir.² Yerleşik bir felsefe dili olmayan Türkçede bu daha da büyük bir zorluk olarak ortaya çıkmaktadır. Üçüncüsü Hegel'in görüşlerinin tartışılabilir niteliği ve farklı yorumlarıdır.³ Hegel'in devlet, uluslararası ilişkiler

¹ Kendisine bu makalenin değerlendirilmesi için gönderilen hakemlerden biri özellikle bu konuya dikkatimi çekmiştir. Gerek hakemlere gerekse derginin editörlerine makaleyle ilgili olumlu eleştirileri ve katkıları nedeniyle teşekkür ederim.

² Hegel'in Türkçeye çevrilen eserleri arasında dil açısından büyük farklılıklar bulunmaktadır. Hegel'in temel eseri *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, çev. Cenap Karakaya, İstanbul, Sosyal Yayınlar, 1991'de çevrilmiştir. Fakat eski bir dili vardır ve kitabın bazı yerleri tercüme edilmemiştir. Aynı kitap daha sonra Aziz Yardımlı tarafından *Tüze Felsefesi*, İstanbul, Idea Yayınları, 2006 olarak tercüme edilmiştir. İki kitap arasında dil açısından hemen hemen hiçbir ortak yan yoktur. Diğer çeviriler şunlardır: Hegel, *Tarih Felsefesi*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul, Idea Yayınları, 2006; G.W. F. Hegel, *Tarihte Akıl*, çev. Önay Sözer, İstanbul, Kabalıcı, 1995, 2003; *Hegel*, çev ve der. Nejat Bozkurt, İstanbul, Say Yayınları, 2005; G.W. F. Hegel, *Bütün Yapıtları (Seçmeler)-1*, çev. Hüseyin Demirhan, Ankara, Onur Yayınları, 1976. Bu çevirilerden yapılan alıntılar gerektiğinde orijinalleriyle karşılaştırılıp değiştirilerek aktarılmıştır. Sözü edilen çeviriler dışında Türkçe'de Hegel üzerine doğrudan doğruya yazılmış bir eser bulunmamaktadır. Uluslararası ilişkiler kuramı ile ilgili tek kitap Faruk Yalvaç, *Hegel'in Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dünya Tini, Devlet ve Savaş*, Ankara, Pheonix, 2008 isimli kitaptır.

³ Bu tartışmalarla ilgili olarak en dikkati çeken eserler şunlardır: Charles Taylor, *Hegel and Modern Society*, Cambridge, Cambridge University Press, 1979; Z. A. Pelczynski (der.), *Hegel's Political Philosophy: Problems and Perspectives*, Cambridge, Cambridge University Press, 1971; Shlomo Avineri, *Hegel's Theory of the Modern State*, Cambridge, Cambridge University Press, 1972; Raymond Plant, *Hegel*, Londra, Allen and Unwin, 1973; D.P. Verene (der.), *Hegel's Social and Political Thought: The Philosophy of Objective Spirit*, New Jersey, Humanities Press, 1976; Steven B. Smith, *Hegel's Critique of Liberalism: Rights in Context*, Chicago ve Londra, University of Chicago Press, 1989; Allen W. Wood, *Hegel's Ethical Thought*, Cambridge, Cambridge University Press, 1990; Lucio Coletti, *Marxism and Hegel*, Londra, New Left Books, 1973.

ve savaş ile ilgili görüşleri dikkate alındığında bu durum özellikle ortaya çıkar. Hegel'in kendi felsefesiyle ilgili çok iddialı ve bazen aşırıya kaçan fikirleri de vardır. Hegel tarihin Napolyon'un 1807'de Jena'daki galibiyeti ile *kuramsal* olarak da kendi felsefesiyle sona ulaştığına inanmıştır. Devletle ilgili fikirleri ise en çok tartışılan konulardandır. "Devlete dünyasal-tanrısal bir şey olarak saygı gösterilmeli"⁴ ya da "insan sahip olduğu bütün değere, tüm tinsel gerçekliğe devlet sayesinde sahiptir"⁵ gibi ifadeler tek başlarına alındıklarında çok şaşırtıcıdır. Nitekim Hegel'i okuyan düşünür kadar Hegel yorumu olduğu söylenir.⁶ Hegel üstüne önemli çalışmalar yapan Cassirer'in de belirttiği gibi, "değişik okul ve gurupların hepsi Hegel'in yetkesine başvururlar ama O'nun temel ilkelerini tümüyle değişik ve birbirine karşıt bir şekilde yorumlarlar"⁷. Bu yazıda Hegel'in bu çok farklı yorumları arasından görüşlerinin esas unsurları belirlenip uluslararası ilişkiler kuramı açısından değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Farklı Hegel Yorumları

Hegel'in görüşleri hem liberal hem de muhafazakâr düşünürler tarafından farklı şekillerde savunulmuş ve eleştirilmiştir. Green, Bosanquet ve Bradley gibi İngiliz idealistleri Hegel'i liberal bireyselciliğin en önemli eleştirmenlerinden biri olarak görmüştür. John Dewey ve George Santayana ise, Hegel'i, kişiyi devlete feda ettiği için eleştirmiş ve demokratik ideallerin düşmanı olarak ilan etmiştir.⁸ I. Dünya Savaşı'ndan sonra L.T. Hobhouse, Hegel'i "Tanrı Devlet" kuramını savunmakla suçlarken, başkaları Hegel'in görüşlerini, "Prusyanizm"⁹ ve Nasyonal Sosyalizmin¹⁰ temellerinde görmüşlerdir. 1945'de Karl Popper, Hegel'i Plato ve Marx'la birlikte komünist totaliteryanizmin taraftarı ve "açık toplumun düşmanı" ilan etmiştir.¹¹ Popper'e göre Hegel, Nietzsche ile birlikte Prusya militarizmi ile nazi ve faşist totaliteryanizmin entellektüel temelini hazırlamıştır. T.M. Knox'un İkinci Dünya Savaşı başındaki görüşleri, Hegel felsefesiyle ilgili fikirlerin değişmesinde önemli rol oynamış, Hegel "mutlakiyetçi, totaliter ve faşist" bir düşünür olmaktan ziyade liberal ya da muhafazakâr bir düşünür

⁴ Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, par. 272 ek.

⁵ Hegel, *Tarihte Akıl*, s. 114.

⁶ Terry Pinkard, "Freedom and Social Categories in Hegel's ethics", *G.W. F. Hegel: Critical Assessments* Robert Stern (der.), *Cilt IV Hegel's Philosophy of Nature and Philosophy of Spirit*, Londra ve New York, Routledge, 1993, s.138.

⁷ Ernst Cassirer, *Devlet Efsanesi*, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1984, s. 254.

⁸ John Dewey, *German Philosophy and Politics*, New York Books for Librarian, 1970; George Santayana, *Egotism in German Philosophy*, Londra, Dent, 1940.

⁹ F. Carritt, *Morals and Politics*, Oxford, Oxford University Press, 1935, s.107.

¹⁰ Sydney Hook, *From Hegel to Marx: Studies in the Intellectual Development of Karl Marx*, United States, The University of Michigan Press, 1971, s. 19.

¹¹ L.T. Hobhouse, *The Metaphysical Theory of the State*, Londra, Allen and Unwin, 1951; Karl Popper, *The Open Society and Its Enemies*, Londra, Routledge and Kegan Paul, 1977.

olarak portrelenmiştir.¹² Kojeve'nin etkisiyle Hegel çalışmaları savaş sonrası Fransa'da felsefi bir devrim yaratmıştır. Kojeve Hegel'in öngördüğü gibi öznellikler arasındaki tanınma mücadelesinin ve *Andersein*'in aşılacağı ileri sürerek özgün bir Hegel yorumu ortaya atmıştır.¹³ Kojevenin de etkisiyle, 1940 ve 50'li yılların post yapısalcı felsefesi Hegel'i tamamen farklı bir okumaya tabi tutmuş, Batı düşüncesinin "farklılığı baskı altına alıp tek bir temel kimliğe indirgeme" eğiliminin tipik örneği olarak görmüştür.¹⁴

Görüldüğü gibi Hegel faşist bir totaliteryanizmin savunuculuğundan liberal pluralizmin savunuculuğuna kadar çok geniş bir felsefi yelpazede anlaşılmıştır. Hegelin uluslararası ilişkiler kuramı açısından da durum farklı değildir. Hegel bir taraftan uç bir realizmin temsilcisi, diğer taraftan rasyonalist ve kozmopolit görüşlerin taraftarı olarak değerlendirilmiştir. En kabul görmüş yorumu Hegel'i amansız bir realist olarak kabul eden E.H. Carr'ın görüşüdür:

Devletler arasında hiçbir etik standardın uygulanamayacağına ilişkin realist görüş... en bitmiş ve ayrıntılı ifadesini (Hegel'de) bulur. Hegel için, devletler tam ve ahlaken kendi kendine yeterli birimlerdir ve aralarındaki ilişki karşılıklı yükümlülükler tarafından birleşmemiş bağımsız iradelerinin uyumsuzluğuna ya da çatışmasına ifade eder.¹⁵

Hans Martin Jaeger, Hegel'in çözümlemelerinin devletler arası ilişkilerde hem anarşi ve savaş, hem de devletlerin birbirlerini tanımalarına bağlı olarak gelişen "pratik bir ahlakın" mevcudiyetini gösterdiğini, bu nedenle Hegel'e realist demekten ziyade, "*isteksiz bir realist*" olarak adlandırılmasının daha doğru olacağını söyler.¹⁶ Brooks'a göre Hegel "isteksiz" değil, bildiğimiz anlamda bir realisttir.¹⁷ Andrew Linklater Hegel'in yazılarında "ilginç" bir şekilde Hobbes,

¹² T.M. Knox, "Hegel and Prussianism", Walter Kaufmann (der.), *Hegel's Political Philosophy*, New York, Doubleday, 1979, s.14. Aynı zamanda bkz. David Boucher: *From Thucydides to the Present*, Oxford, Oxford University Press, 1998, s. 331.

¹³ A. Kojeve, *An Introduction to the Reading of Hegel*, çev. J.H.Nicols, New York, Basic Books, 1960; Robert R. Williams, *Hegel's Ethics of Recognition*, Londra, University of California Press, 1997, s. 369.

¹⁴ Bkz., Vincent Descombes, *Modern French Philosophy*, Cambridge, Cambridge University Press, 1980; Judith Butler, *Subjects of Desire: Hegelian Reflections in Twentieth Century France*, New York, Columbia Press, 1987, s.176.

¹⁵ E.H.Carr, *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939*, 2. Basım, New York, Harper and Row, 1946, s. 153. Benzer görüşler için bkz., Erol E. Haris, "Hegel's Theory of Sovereignty, International Relations, War" ve H. Paolucci, "Hegel and the Nation State System of International Relations", her ikisinde D.P.Verene (der.), *Hegel's Social and Political Thought: The Philosophy of Objective Spirit*, New Jersey and Sussex, 1980, s. 137-50 ve 151-66.

¹⁶ Hans-Martin Jaeger, "Hegel's Reluctant Realism and the Transnationalism of Civil Society", *Review of International Studies*, Cilt 28, No 3, 2002, s. 497-517.

¹⁷ Thom Brooks, "Hegel's Theory of International Politics: a reply to Jaeger", *Review of International Studies*, Cilt 30 No 1, 2004, s. 149.

Grotius ve Kantçı temaların bir arada bulunduğunu belirtir. Linklater'a göre, Hegel'in farklı toplumların uluslararası uygarlığın "kültür stoğu(na)" yapmış olduğu katkıya ve "evrensel ak(la)" yaptığı atıflar, Hegel'in görüşlerinde *realizm*, *rasyonalizm* ve *kozmpolitanizmin* iç içe geçmiş olduğunu ve Hegel'in sanılandan "*daha yumuşak bir realist*" olduğunu göstermekte, diyalektik anlayışı her üç geleneği ince ve karmaşık bir şekilde bir araya getirmektedir.¹⁸ Vincent Hegel'in ne tamamen realist, ne de idealist olarak düşünülemediğini, kendisine "idealist-realist" demenin daha doğru olacağını ve görüşlerinde Kantian kozmpolitanizminin unsurlarının bulunduğunu belirtir.¹⁹ Öte yandan, Avineri Hegel'in liberalizm ve komünitaryanizm arasında olduğunu ve çözümlenmelerinde Kantian kozmpolitanizminin unsurlarının bulunduğunu savunurken,²⁰ Hicks ise Hegel'in görüşlerini Hobbseyen realizm ile Kantian kozmpolitanizm arasına yerleştirmektedir.²¹ Hicks'e göre Hegel insan varlıklarının (ve devletlerin) gerçek bir topluluk olarak nitelendirilebilmeleri ve genel bir irade ortaya çıkarabilmeleri için ne gibi özelliklere sahip olmaları gerektiğini incelemiş, insan özgürlüğü ile toplumsal yaşamın nasıl birbiriyle uzlaştırılabileceği sorusuna cevap aramıştır. Kısaca Hegel'in görüşleri hemen tüm uluslararası ilişkiler gelenekleriyle ilişkilendirilmiş, mevcut geleneklerin hemen tüm kalıplarına oturtulmaya çalışılmıştır. Bu Hegel'in görüşlerine gelenekler açısından bakmanın çok da yararlı olmadığını ve tezlerini belli bir temele oturtmadığını göstermektedir.

Son yıllarda, Fukuyama'nın tarihin sonu tezi ve görüşlerinin temeli olarak Hegel'i görmesi,²² Hegel'in uluslararası ilişkiler kuramının yeniden gündemine gelmesinde etkili olmuştur. Fukuyama komünizmin yıkılışı ve demokratik rejimlerin yaygınlaşmasını Hegel'in düşündüğü gibi "tarihin sonu" olarak görmüştür. Marksist projenin görünen başarısızlığının, *Tarihin Sonu* tezi ve Hegelcilik'in yeniden canlanmasında etkili olduğu vurgulanmalıdır.²³ Gerçekten de, Hegel'in görüşleri, Fukuyama'nın tezleri aracılığıyla komünizmin başarısızlığını kanıtlamak için iyi bir araç olarak görülmüştür. Fukuyama çağdaş liberal demokratik toplumların Hegel'ci anlamda artık özgürlük mücadelelerini engelleyen kısıtlamaları aştıklarını belirtmiştir. Fakat Fukuyama, Hegel'in liberal

¹⁸ Andrew Linklater "Hegel, the State and International Relations", Ian Clark ve Iver B. Neumann (der.), *Classical Theories of International Relations*, Londra, Macmillan Press Ltd., 1996, s.201-202.

¹⁹ Vincent, "The Hegelian State and International Politics", *Review of International Studies*, Cilt 9, No 2, 1983, s. 191.

²⁰ Linklater, "Hegel, the State and International Relations", s.193-194; Steven B. Smith, *Hegel's Critique of Liberalism*, Chicago, The University of Chicago Press, 1989, s. 6-8.

²¹ Steven Hicks, *International Law and the Possibility of a Just World Order: An Essay on Hegel's Universalism*, Amsterdam, Rodopi, 1999.

²² Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, Londra, Penguin Books, 1992 ve "The End of History", *The National Interest*, Cilt 16, No 3, 1989.

²³ Bkz., Chris Brown, "Hegel and International Ethics", *Ethics and International Affairs*, Cilt 5, 1991, s. 73-86.

demokratik kuram ve pratiği ne kadar eleştirdiğini hiç dikkate almamıştır. Gerçekten de Hegel, aşağıda görüleceği gibi liberal geleneğin önemli eleştirmenlerinden biridir. Diğer yandan, Hegel'in, Kant'ın daha sonra Fukuyama tarafından da kabul gören “demokratik rejimlerin savaş yapmayacağı” tezini de hiç bir zaman benimsemediğinin de altı çizilmelidir.²⁴

Hegel'in yazılarında yukarıda özetlenen tüm yorumları destekleyecek bölümlere rastlanabilir. Önemli olan Hegel'in görüşlerinin özünü belirlemeye çalışmak, tezlerinde hala günümüzün sorunlarına ışık tutacak unsurlar olup olmadığını belirlemek, görüşlerinden yararlanabileceğimiz kısımları ortaya çıkarmaktır. Yirminci yüzyılda gördüğümüz ulusçuluğun çoğu kez saldırgan niteliği, totaliter devletlerin ortaya çıkışı ve savaşın yok edici gücü karşısında devleti yücelten, savaşı “ulusal tinin” ve toplumda “işbirliğine yönelik dayanışmanın canlandırılmasında” araç olarak gören Hegelci bir uluslararası politikanın ya da kuramının olmamasına şaşırılmamalıdır. Yine de bütün bu tartışmalı noktaları Hegel'in genel felsefesi içine yerleştirmemiz gerekmektedir. Zira Hegel'in çağdaş topluma ilişkin sorduğu soru hala geçerliliğini korumaktadır: Burjuva bireyseliğinin ve bencilliğinin başat olduğu ortamda, ortak yaşamın koşulları nasıl gerçekleştirilebilir? Hegel bu soruya cevap olarak devletin en yüksek yaşam biçimi olduğuna ilişkin antik Yunan görüşünü benimsemiş ve *polis* idealini çağdaş toplumda gerçekleştirmek istemiştir. Kapitalist toplumun çelişkilerinin devlet ile aşılabileceğine ve sivil toplum alanında hâkim olan bencilliğin ortak amaçlara yönlendirilebileceğine inanan Hegel, devleti kişisel bencillik alanının üstünde etik bir kurum olarak görmüştür. Hegel'in sivil toplum yaşamıyla ilgili duyduğu kaygı devletler arası yaşam içinde geçerlidir. Hegel'in “siyasal devlet” çerçevesinde incelediği sivil toplum, bugün tamamen küreselleşmiştir²⁵ ve onun tek bir ulus devlet çerçevesinde çözmeye çalıştığı etik yaşam ve topluluk tını sorunlarının, devletler arası yaşamı da içine alacak şekilde yeniden gündeme getirilmesi gerekmektedir. Öyle ise, modern uluslararası sistem için şu soruları kolayca sorabiliriz: Kişilerin durumunda olduğu gibi, *devletler arasında da bencil çıkarlarına* rağmen uluslararası bir *Sittlichkeit* oluşturulması mümkün müdür? Devletler, “barış, refah, siyasal ve kültürel otonomi ve işbirliği”²⁶ içinde yaşayabilecekleri bir “aile”²⁷ oluşturabilirler mi? Devletler arasında adil bir düzen yaratılmasının şartları nelerdir? Hegel'in çözümlerini doğrudan kabul etmesek de, felsefesiyle yapacağımız “bir diyalog”²⁸ bu sorular konusunda aydınlatıcı ipuçları verecektir.

²⁴ Linklater'ın belirttiği gibi aslında Fukuyama'nın görüşleri, Hegel'e değil, Kant'a daha yakındır. Linklater, “Hegel, the State and International Relations,” s.203 ve 209, dipnot 56.

²⁵ Hicks, *International Law and the Possibility of a Just World Order*, s.179.

²⁶ Ibid., s.187.

²⁷ Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, par.339A.

²⁸ Joseph C. Flay, “Comment on Harris's ‘Hegel's Theory of Sovereignty, International Relations and War’ and Paolucci's ‘Hegel and the Nation-State System of International Relations’” *Hegel's Social and Political Thought: The Philosophy of Objective Spirit*, Donald P. Verene (der.), Atlantic Highlands, NJ, Humanities Press, 1980, s.170-171.

Hegel'in Siyasal Felsefesi ve Dünya Tarihi²⁹

Hegel'e göre tarihin amacı ve sonu insanın özgürleşmesidir. Hegel dünya tarihini de bu çerçevede inceler. Hegel'in ifadesiyle “*Dünya tarihi özgürlük bilincinde ilerlemedir* - bir ilerleme ki, görevimiz onu zorunluluğu içinde bilmektir.”³⁰ Houlgate'in belirttiği gibi burada altı çizilecek iki husus vardır:³¹ Dünya tarihinin özgürlük *bilincinde* bir ilerleme olduğu ve bu ilerlemenin *zorunlu* olduğu. Tarihin *bilincin* tarihi olması, *insanın* tarihi olması anlamına gelir.³² Bu, tarihsel süreç içinde doğanın ussal olanla yer değiştirmesi sürecidir.³³ Bu süreç kişilerin birbirlerine ve haklarına saygı gösterdikleri ve özgür olarak tanıdıkları bir hukuksal yapı ya da bir *Rechstaat* altında bir arada yaşamaya başlamalarına kadar devam eder. Tarihsel sürecin *zorunlu olması* ise tarihte insan unsuru konusunu gündeme getirmektedir. Hegel'in ünlü cümlesiyle, “dünyada büyük hiç birşey tutku olmaksızın başarılımış değildir.”³⁴ Tin onu edimsel (*wirklich, actual*) yapacak insan eylemi ve iradesi olmadan sadece potansiyel veya olasılık olarak vardır. Bu potansiyelin gerçeğe dönüşmesi Hegel'in *Dünya-Tarihsel Bireyler (die weltgeschichtlichen Individuen)* adını verdiği kişiler aracılığıyla olur. İskender, Jül Sezar ve Napoleon gibi dünya-tarihsel bireyler, gerektiğinde devletlerinin ilke ve yasalarına aykırı davranabilen kişilerdir. Tin bu insanları kendi amaçlarına koşar. Tinin tutkuları kendi amacı için kullanmasına Hegel “aklın kurnazlığı” (*List der Vernunft*) adını verir.³⁵ İnsan bilinci istediği herhangi bir yolu takip edemez. *Aklın kurnazlığı* insan bilincini belli hedeflere yöneltir ve bireyler hiç niyet etmemiş olsalar bile, tinin nihai amaçlarına hizmet ederler. Dünya tininin talepleri her zaman özel taleplerin üstüne çıkar. Hegel şöyle diyor: “Sezar (tutkuları ne olursa olsun) kaçınılmaz olanı yapmalı, *çürümüş özgürlüğü* fırlatıp atmalıydı. Bu kavgada kendinin de sonu geldi, ama zorunlu olan şey yine de kaldı: Özgürlük, ide'ye göre, dış koşullar altında gerçekleşti.” Dünya kişileri amaçlarını gerçekleştirdiler mi tarih sahnesinden çekilirler. Amaçlarına ulaştılar mı “düşen içi boş kabuklara benzerler;

²⁹ Hegel'in siyasal ve tarih felsefesi ile ilgili olarak temel kaynaklar şunlardır: G.W. F. Hegel, *Introduction to the Philosophy of History*, çev. Leo Rauch, Indianapolis, Hackett, 1988; G.W. F Hegel, *Elements of the Philosophy of Right*, çev. H.B. Nisbet ve Allen W. Wood (der.), Cambridge, Cambridge University Press, 1991; *Hegel's Political Writings*, çev. T.M.Knox, Oxford, Oxford University Press, 1964; *Hegel: The Essential Writings*, Frederick G. Weiss (der.), New York, Londra, Harper and Row Publishers,1974; Joseph McCarney, *Hegel on History*, Londra, Routledge, 2000, s. 98-99.

³⁰ Hegel, *Tarih Felsefesi*, s. 22.

³¹ Stephen Houlgate, “World History as the Progress of Consciousness: an Interpretation of Hegel's Philosophy of History”, Robert Stern (der.), *G.W. F.Hegel: Critical Assessments*, Vol. IV: *Hegel's Philosophy of Nature and Philosophy of Spirit*, Londra ve Newyork, Routledge, Taylor and Francis Group, 1993, s.402-415.

³² Ibid., s. 407.

³³ Williams, *Hegel's Ethics of Recognition*, s. 352.

³⁴ Hegel, *Tarih Felsefesi*, s.25.

³⁵ Ibid., s. 32; *Tarihte Akıl*, s.108.

İskender ya da cinayet kurbanı Sezar gibi ya erken ölmüşler ya da Napoleon gibi sürülmüşlerdir.”³⁶

Weltgeist özgürlüğe insan tutkuları ve bilinci yolu ile erişir ancak Hegel tarihçi açısından asıl önemli olanın bireylerden ziyade halk tını³⁷ (*Volkgeist*) ya da “Devletler olan bütünlükler” olduğunu belirtir.³⁸ Halk tını genel tının farklı bir biçiminden başka bir şey değildir. Hegel *Volkgeist* kavramını neredeyse devlet kavramı ile özdeş olarak kullanır; zira ulusal bir tin (*Volkgeist*) ancak devlette ve bir devlet aracılığıyla varolabilir ve kendi bilincine ulaşabilir. Bir devlette somutlaşmamış öznel ve nesnel özgürlük sadece anarşidir. Hegel’e göre ulusal devletler oluşturmayan halklar “kendileri için var olamazlar.” Dünya tını de aslında ulusal tınların diyalektik ilişkilerinin bir sonucudur. Her ulusal tin *Weltgeist*’in yaşamında bir uğraktır; “dünya bilincinin kendi bilincini, özgürlüğünü kazanması yolunda yeni bir basamaktır”.

Hegel dünya ulusları arasındaki en önemli ayrımın temsil ettikleri ussallık, bir başka deyişle *özgürlük* kavramının *bilinci* olduğunu belirtir. Devletler arası mücadelenin her aşamasında belli bir devlet Dünya tınının gelişimini simgeler ve dünyaya egemen olur. Dünya tını, ileriye doğru gidişi sırasında her ulusa kendine özgü bir ödev yerine getirme görevi yüklemiştir. Uluslar bu görevi yerine getirdikten sonra tarih sahnesinden silinirler. Akıl yeni bir ilkeye geçer ve tarihsel önemi olan yeni bir ulus ortaya çıkar. Düşüş yaşayan ulus mutlaka ilgisini kaybetmiştir. Her ne kadar yeni ilkeyi benimseyip yeni bir yaşama başlamaya çalışsa da, o artık gerçek bir “akraba” değil,³⁹ “üvey bir çocuk” gibidir. Halkların “böyle yüksek kavramlara” erişemediği durumlarda, “bu tür halklar dünya tarihinde bir yana itilirler.”⁴⁰

Dünya tını, özgürlük mücadelesinde dört aşamadan geçer. Doğu uygarlığından Grek, Roma ve nihayet dünya tarihinin yaşlılık dönemi olan Cermen uygarlığına. Bu çocukluktan yaşlılığa ilerleyen bir süreçtir ve bir amaca yöneliktir. Bu amaç ise Tin’in kendisine geri dönmesidir: “Tin kendi kendisini aramaktadır”.⁴¹ Evrensel tin (*der allgemeine Geist*) ya da *Weltgeist* insanlık tarihinin sonunda tam öz bilinçlilik elde ettiğinde somut bir gerçeklik kazanır. *Weltgeist* belli bir devlet veya kültürün değil ama insanın insan olarak kendi evrenselliğinin bilincini elde etmesinden başka bir şey değildir. Hegel’e göre bir Alman, Fransız, İngiliz olarak değil ama insan olarak değer ve kimliğimizin olduğunu anladığımızda, bilincimiz evrensel bir kimlik kazanmış olacaktır.

³⁶ Hegel, *Tarihte Akıl*, s. 103, 108.

³⁷ Ibid., s. 64; Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, par. 347.

³⁸ Hegel, *Tarihte Akıl*, s.18.

³⁹ Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, par. 347 ek.

⁴⁰ Hegel *Tarihte Akıl*, s. 64-77.

⁴¹ Ibid., s. 181-182.

Özgürlük bilincinin ve karşılıklı tanıma mücadelesinin diyalektik aşamalarını Hegel şu şekilde özetlemektedir:

Doğu yalnızca *Birin* özgür olduğunu biliyordu... Yunan ve Roma dünyaları, *kimilerin* özgür olduklarını; Cermenik dünya ise *herkesin* özgür olduğunu... Buna göre Dünya Tarihinde gördüğümüz ilk biçim *Despotizm*, ikincisi *Demokrasi*, üçüncüsü *Monarşi*dir.⁴²

Doğu uygarlığı tarihin çocukluk dönemidir. Tin ve doğa henüz birbirinden ayrılmamış, tin hala özgürlüğünü kazanmamıştır. Burada özgürlük bir kişinin, *despotun* özgürlüğüdür; ancak özgürlük diğerlerinin de özgürlüğünün kabulü anlamına geldiğinden, despot da aslında özgür değildir.⁴³

Yunan dünyası ise tarihin gençlik çağıdır. Yunan dünyasında bireysellik tam anlamıyla hâkim olmaya başlar. Klasik Yunan cazip yapan bu gençlik unsurudur. Hegel bunu *Güzel Özgürlüğün Krallığı* olarak isimlendirir. Ancak Atinanın güzel demokrasisi bile tam olarak erginliğe ulaşamamıştır. Yunanlılar erken gelişen bireysellikleri nedeniyle tek bir siyasal toplum yerine farklı şehir devletleri kurmuşlardır. Tinin öz bilinci henüz öznelliğin soyutluğuna ulaşmamıştır. Gençlik kendisini belli bir amaca yöneltmez. O sadece kendi gençliğiyle uğraşır. Bu nedenle Hegel'e göre Yunan dünyası cazibeli, estetik ve hassas olmasına rağmen, tözsel bir amaca sahip olamamıştır.

Roma dünyası ise tinin olgunlaşma ve erkeklik çağı, “soyut evrenselliğin imparatorluğudur”. Roma Dünyasında “öznellik sınırlanmış” ve “toplumsal amaç bütün bireysel amaçları emmiştir.” Ancak her şeye rağmen tarihin diyalektiği devam etmektedir. Roma'nın amacı güç elde etmek için güçtür. Roma etik içeriğine nisbeten kayıtsız bir “siyasal evrensellik” yaratmak istemiştir. Evrenselliği çok soyuttur ve “somut” zenginlikten yoksundur. Devletin amacı ile kişiliğin talepleri arasında gittikçe büyüyen bir çelişki ortaya çıkar.

Dördüncü olarak Cermenik çağ ya da Hıristiyan dünyası gelir. Bu tinin yaşlılık çağıdır. “Doğal yaşlılık çağı zayıflıktır; ama Tinin yaşlılık çağı tam olgunluğu”dur. İnsanların sadece birbirlerine eşit değil aynı zamanda insan olarak özgür oldukları fikri ilk defa Hıristiyanlıkla ortaya çıkar. Cermen İmparatorluğu döneminde “tanrısal din dünyaya gelmiş, tümüyle özgür olan... bireyin gönlünde yerini bulmuştur. Bu öznel tinin nesnel tinle barışması”⁴⁴ anlamına gelir.

Hegel'in eski Yunan ve Hıristiyanlıkla ilgili iyi bilinen incelemesi bu temeller üstüne inşa edilir. Gerek *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, gerek *Tarih Felsefesinde* tarihin bu aşamasını ayrıntısıyla inceler. Hegel antik Yunan polisinin yıkılmasının insanı daha yüksek bilinç aşamasına getirdiğini belirtir. Hegel'e göre Yunanlılar ne

⁴² Hegel, *Tarih Felsefesi*, s. 83-84, 22.

⁴³ Hegel, *Tarihte Akıl*, s.156-157.

⁴⁴ *Ibid.*, s. 67, 69, 86, 87, 157.

Tanrı'yı ne de insanı gerçek evrenselliği içinde kavrayabilmişti.⁴⁵ Tin burada *Sittlichkeit*- "somut geleneksel ahlak" olarak vardı ve *tikellik serbestleşmemiş*, evrensele henüz ulaşamamıştı. İnsan belli haklara ya da belli bir değere sahip bir varlık olarak görülüyordu. Polis Tanrı idi; öznel istenç ile nesnel istenç *Polis*'in bütünlüğünde aracısız birleşmişti. Coletti'nin belirttiği gibi *öznel özgürlük hakkı*, antik dönem ile modern zamanları birbirinden ayıran en önemli farktır.⁴⁶ Hegel'in yapmak istediği Antik Yunan'ın *schöne Totalität*'sini çağdaş toplum şartlarında yeniden yaratmaktı. Hegel *polis*'in ilkelerinin çağdaş devlette gerçekleşebileceğine inanmıştı.⁴⁷ Liberal burjuva toplumunda, Yunan polisinde olduğu kadar zengin toplumsal etkileşim biçimleri olduğunu ve kişisel bağımsızlık duygusunun geliştiğini düşünüyordu. Bir başka deyişle çağdaş toplumunun *bağrında bir gül* (*hier ist die Rose, hier tanze!*) vardı ve toplumun kurtuluşunun tohumlarını içinde taşıyordu. Hegel'e göre çağdaş devlet polis'in tözsel evrenselliğini, Hristiyanlığın öznel özgürlüğü ile birleştirmiş, evrensel ile tikel, öznel ve nesnel arasındaki çelişkiyi çözmüştü.⁴⁸

Evrensel ve tikel arasındaki ilişkinin niteliği, Hegel'in *Moralität* ve *Sittlichkeit* adını verdiği iki ahlak anlayışı arasında yaptığı ayrım da görülebilir. Bu ayrım aynı zamanda Hegel'in Kant eleştirilerinin de temelini oluşturur. Hegel Hristiyanlığın özgürlük anlayışı gibi Kant'ın koşulsuz buyruğa dayanan (*categorical imperative*) ahlak anlayışını da soyut bulmakta ve bu soyut ahlak anlayışının farklı toplumların nesnel koşullarıyla birleştirilmesi gerektiğini düşünmektedir.⁴⁹ *Moralität* kişinin bağımsızlığı ve inancına dayanan ussal ve düşünsel ahlakdır. Kant'ın evrensel ahlak anlayışı bu temele dayanır. Hegel bu tür *a priori* ahlak ilkelerinin soyut olduğunu ve insan eylemlerine yön gösteremeyeceğini belirtir. *Sittlichkeit* ise toplumsal geleneklere ve nesnel yasalara göre belirlenen ahlak kurallarıdır. *Moralität* ya da Kantçı ahlak anlayışı sadece bireyi göz önünde tutmakla yetindiğinden, "sübjektif ahlaklılık uğrağını" aşırıp "bireyden organik bütüne, yani aileye, sivil topluma ve devlete yükselememiştir".⁵⁰ Kant'ın ahlak anlayışı bize sadece görevler yüklemekte, doğal arzu ve eğilimlerimize karşı çıkan "içsel bir kanun koyucu" gibi görev görmektedir. Bu

⁴⁵ Lucio Coletti, *Marxism and Hegel*, Londra, New Left Books, 1973, s. 256-257, 249.

⁴⁶ Ibid., s. 249.

⁴⁷ Kain, "Hegel's Political Theory", s. 361 ve 368-371.

⁴⁸ Hegel'in Antik Yunan'ın dağılmasının çağdaş toplumun gelişmesine yapmış olduğu etkilerle ilgili çözümlerinde, Rousseau'nun uygarlığın gelişimi ile ilgili düşüncelerinin büyük etkisi vardır. Bkz. Yalvaç, *Hegel'in Uluslararası İlişkiler Kuramı*, s. 37-44. Ayrıca bkz. Faruk Yalvaç, "Rousseau'nun Savaş ve Barış Kuramı: Adalet Olarak Barış", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 4, No 14, 2007, s. 120-160.

⁴⁹ Bk. T. O'Hagan, "On Hegel's Critique of Kant's Moral and Political Philosophy", S. Priest (der.), *Hegel's Critique of Kant*, Oxford University Press, Oxford, 1987, s. 157.

⁵⁰ Hyppolite, "Sunuş", Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, s. 15.

nedenle özgürlüğümüzü artırmaktan ziyade özgürlüğümüzü sınırlamaktadır.⁵¹ Hegel'e göre bireyler sadece etik bir düzende öznel bilinçlerini elde edebilirler.⁵² Kendilerini bir toplumla özdeşleştiren insanlar, ahlak kurallarını dışardan dayatılmış bir sınırlama olarak değil, kendilerinin uzantısı ve özgürlüklerinin ifadesi olarak görürler. Bu nedenle, Hegel'in siyasi kuramında özgürlük topluluğun ahlaki önceliği fikri ile çelişmez.⁵³ Sonuç olarak Hegel'in çağdaş dünya için istediği ne geleneksel *Sittlichkeit*, ne de çağdaş bir *Moralität*'dir. Hegel *Sittlichkeit*'in simgelediği toplumsal ahlak ile *Moralität*'in simgelediği bireysel ahlak arasında bir sentez yapmak istemiştir.⁵⁴ Tikel çıkarlar ile evrenselin bütünleşmesinde aşağıda göreceğimiz gibi toplumsal kurumların büyük önemi bulunmaktadır. Sivil toplum kurumları, eğitim ve disiplin yolu ile tikel çıkarların evrenseli gerçekleştirme eğilimini güçlendirmektedir.

Hegel'in yaklaşımını *komünitaryanizmin* göreceli biçimlerinden de ayırmak gerekir. Hegel göreceli bir anlayışa sahip değildi. Felsefesi açısından ulusal devletler tarafından temsil edilen değer sistemlerinin birbirleriyle uzlaşmaz olduğunu savunması çelişki olurdu. Özellikle tanıma (*recognition*) kuramı bu konudaki yorumumuza destek sağlamaktadır. Aşağıda göreceğimiz gibi Hegel bir ülkenin egemen bağımsızlığının ancak diğer devletler tarafından *tanınmasıyla* anlam ifade edeceğini ileri sürmüştür. Bunun da rasyonalist⁵⁵ görüşün devletlerin *anarşik* ortamda bile bir *toplum* oluşturdukları ve bir arada yaşamalarına ilişkin bazı kurallar geliştirdikleri teziyle paralellik içinde olduğu ileri sürülebilir. Özellikle Linklater tarafından savunulan bu teze göre rasyonalist görüşün evrenselci temaları eleştirmesi, Hegel'in kozmopolitanizme yönelttiği eleştirilere benzemekte, rasyonalist görüş ya da İngiliz Okulu ile Hegelcilik arasında ortak bir zemin olduğunu göstermektedir.⁵⁶

Sivil Toplum (*bürgerliche Gesellschaft*), Devlet ve Devletler Arası İlişkiler

Hegel'in sivil toplum çözümlemesinin onun uluslararası ilişkiler kuramının anlaşılmasında önemli bir yeri vardır. Bireyin devlet ile olan ilişkisi ile devletlerin birbirleriyle ve *Weltgeist* ile olan ilişkisi arasında Hegel'in de zaman zaman

⁵¹ Janna Thompson, *Justice and World Order*, Londra, Routledge, 1992, s. 116. İtalic yazar tarafından eklenmiştir.

⁵² Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, par. 153.

⁵³ Ibid., par. 258,143,268.

⁵⁴ Kain, "Hegel's Political Theory", s. 367-368.

⁵⁵ Bkz., Martin Wight, *International Theory: The Three Traditions*, Leicester, Leicester University Press, 1991; Andrew Linklater, "Rationalism", Scott Burchill ve A. Linklater (der.), *Theories of International Relations*, Londra, Macmillan Press Ltd, 1996, s. 93-118.

⁵⁶ Linklater, "Hegel, the State and International Relations", s. 204, 209 not 60.

dikkatini çektiği ancak tam olarak geliştirmedeği paralellikler bulunmaktadır.⁵⁷ Devlet'in tarihsel gelişimi, onu oluşturan bireyler arasında tinsel ve toplumsal bir bağ yaratmıştır. Hegel'in görüşlerini oluşturduğu dönemden bu yana, sivil toplum ilişkileri devletin sınırlarını aşmış ve farklı devletlerin üyelerini "iç içe geçmiş topluluklardan oluşan global bir sivil toplumun" ilişkileri içine sokmuştur.⁵⁸ Devletin sivil toplumun ilişkilerini aşması gibi, devletlerin de birbirleriyle olan tikel ilişkilerini kuramsal ve pratik olarak aşıp aşamayacakları konusu Hegel'in felsefesinden çıkarsayabileceğimiz meşru bir sorudur. Hegel, çözümlenmelerinde bu konuyu incelememiş olsa da, yazıları buna ilişkin önemli ipuçları taşımaktadır.

Sivil Toplum

Hegel *Hukuk Felsefesi'nin Prensipleri*nde özgür iradenin gelişme aşamalarını üçe ayırır: *Soyut Hak (Abstrakte Recht)*, *Ahlak (Moralität)* ve *Etik Yaşam (Sittlichkeit)*. *Soyut Hak* bölümünde mülkiyet, sözleşme ve adalet konularını, *Ahlak* bölümünde amaç ve sorumluluk, niyet ve refah, iyilik ve vicdan konularını işler. *Etik Yaşam* bölümü ise aile, sivil toplum ve devlet konularını kapsamaktadır. *Mantık Bilimi'nde (Wissenschaft der Logic)* ayrıntısıyla incelediği *evrensellikten tikelliğe ve tikellikten bireyselliğe* (Hegel buna somut evrensellik adımı verir) geçiş, toplumsal ve siyasal ortamda *Soyut Hak'dan Ahlak'a ve Ahlak'tan Etik Yaşam'a* kavramsal geçişte ifadesini bulur. Bizi burada ilgilendiren bölüm özellikle aile, sivil toplum ve devleti incelediği *Etik Yaşam* bölümüdür. Etik bir düzenin özelliği evrensel irade ile tikel iradeyi, bireysellik ve toplumsallığı, öznel bilinçlilik ile toplumsal düzeni birleştirmesidir.⁵⁹ Toplumsal ve siyasal hayatın durağan bir betimlemesini anımsatan bu sistem, Tinin insan toplumundaki *kavramsal* gelişmesini anlatmakla birlikte, aslında insanın *toplumsal ve kültürel deneyiminin* tarihsel gelişimini de yakından izlemektedir.

Aile, sivil toplum ve devlet Tin'in kendi kendisini gerçekleştirme araçlarıdır ve Tin'in *nesnelleşmesinin* farklı uğraklarıdır.⁶⁰ Hegel'in diyalektik anlayışı burada kolayca gözlemlenebilir. Aile *evrenselliği*, sivil toplum *tikelliği*, devlet ise *evrensel ve tikelin birleştiği* diyalektik sentezi ifade eder. Ahlaksal yaşamın en temel biriminin *aile* olmasına karşın, aile yaşamının doğallığı ve duygusallığı, insanlara özgürlüklerini tanıma ve kendilerine ait arzuları geliştirmelerine yeterli temeli oluşturmaz. Hegel örneğin ulusçuluğu da ussal olmayıp, duygulara

⁵⁷ Jaeger ve Brooks Hegel'in sivil toplum kuramı ile devletler arası ilişkilerin nasıl incelenmesi gerektiği konusunda burada ayrıntılarına girilemeyecek önemli bir tartışma başlatmışlardır. Bkz. Jaeger, "Hegel's Reluctant Realism and the Transnationalisation of Civil Society" ve Thom Brooks, "Hegel's Theory of International Politics: a reply to Jaeger", *Review of International Studies*, Cilt 30, No 2, 2004, s. 149-152.

⁵⁸ Hicks, *International Law*, s.123, 219.

⁵⁹ Hegel, *Hukuk Felsefesi'nin Prensipleri*, par. 155.

⁶⁰ Ibid., par. 157.

dayandığı ve devleti ulusun çıkarlarını korumak için bir *araç* olarak değerlendirdiği için eleştirir. Bu anlayış devletin ahlaki niteliği ile uyumsuz. Hegel'e göre topluma bağlılık *duygusal* değil *akli* olmalıdır.

Sivil toplum ya da Hegel'in *bürgerliche Gesellschaft* adını verdiği toplumsal alan bireylerin bencil çıkarlarını kolladıkları ve *bireysel özgürlüğün somut olarak* sergilendiği alandır. Hegel sivil toplum kavramını kendisinden önce gelenlerden farklı olarak siyasal toplum kavramından farklı bir anlamda toplumsal alanı ifade etmek için kullanır. "Bütün bireysel menfaatlerin birbirleriyle çatıştığı savaş alanı"⁶¹ ve "fiziki ve ahlaki dejenerasyon"⁶² alanı olarak tanımladığı sivil toplum kısaca modern piyasa ekonomisi ve kapitalizmi ifade etmektedir.⁶³ Fakat sivil toplumu sadece olumsuz özellikleriyle sunmak yanlıştır. Toplumda yarattığı ticari ve diğer bağlılıklar nedeniyle, sivil toplum aynı zamanda *evrenseli de* içeren bir alandır. Sivil toplumun evrenseli içermesi demek, bireysel çıkarların dışında, Tin'in temsil ettiği *bütünlüğün* unsurlarını da içermesi demektir.

Sivil toplumdaki ilişkilerin ilk diyalektik aşamasını Hegel köle-efendi çatışmasıyla açıklar. Hegel'e göre kişiselik insanın kendini diğerlerinden kesinlikle ayrı bir birim olarak varlığının farkına varmasıdır ki bu aynı zamanda *en temel özgürlüktür*. Bu farkına varış, ancak karşısındakini *tanımayla* gerçekleşir. Tanımadığımız birinin, öz bilincin gerçekleşmesi açısından bir anlamı yoktur. Hegel *Tinin Fenomenolojisi*'nde⁶⁴ bu tanıma sürecini anlatır. Tanıma (*Anerkennung*) arzusu ve mücadelesi önce, diğerini tanımaya zorlama şeklini alır. Bu ölümle bile sonuçlanabilir. Fakat bu ne ölen için, ne de kendisinin tanınma şansını yitiren diğeri için bir çözümdür. Hegel'in ifadesiyle "hayatını risk etmeyen birey, kişi olarak tanınabilir ama bu tanınmanın gerçeğini bağımsız öz bilinçlilik olarak elde etmez."⁶⁵ Diğerini öldürmek yerine kölesi yapmak ise kişiye ancak değeri olmayan bir tanınma sağlar. İki taraf arasındaki mücadele bir tarafın teslim olmasıyla sona erer. Teslim olan "köle" (*Knecht*), diğeri "efendi" (*Herr*) olur. Dayatma şeklindeki tanıma süreci insanın gelişmesinin *ilkel* bir aşamasıdır (Hobbes'un herkesin herkese karşı savaşının hâkim olduğu doğa durumunu düşünün). Gerçek özgürlük ise uzlaşma ve karşılıklı tanımayı zorunlu kılar.⁶⁶ Tanınma insanların doğa durumunu sona erdirmeleri ve *doğal bir özgürlük* durumundan *ussal bir özgürlük* durumuna

⁶¹ Ibid., par.289.

⁶² Ibid., par.185.

⁶³ McCarney, *Hegel on History*, s. 181.

⁶⁴ Bk. dipnot 18.

⁶⁵ Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, par. 342.

⁶⁶ McCarney, *Hegel on History*, s. 95. Özellikle Kojeve, efendi köle eksenine oturan ve tanınma mücadelesini tarihin itici gücü olarak gören bir Hegel okuması sunar. Tarih, Kojeve'nin okuyuşuna göre "savaşçı Efendilerle çalışan kölelerin" tarihidir. Bkz., A. Kojeve, *Introduction to the Reading of Hegel*.

geçişlerini ifade eder. İnsanlar ancak diğerleriyle ilişkileri birbirlerini *dışlamadığı ve toplumun diğer bireyleriyle eşit olarak bütünleştikleri zaman-Anerkanntwerdens-* özgür olabilirler. Bu özgürlük ve tanımanın, nesnellik ve öznelğin aynı bütün içinde *uzlaşmasıdır*. “Ben, gerçekten diğeri de aynı zamanda özgürse ve benim tarafımdan özgür olarak tanındığı zaman özgürüm.”⁶⁷ Uzlaşma her birinin diğesinde kendini tanıması, özünde kendisini bulması, yabancılaşmanın aşılması anlamına gelir. İnsanın sadece dışsal kısıtlamalardan yoksun olması özgürlüğü tanımlamaz. Özgürlük bir insanın “bir başkasında kendisiyle olması”dır: “Özgürlük benim için kendim olmayan bir başkası olmadığı zaman vardır.”⁶⁸

Hegel kişilerin bir diğersini özgür ve ussal birey olarak görebilmesini, ancak nesnel tin veya *etik yaşam alanında* ya da Hegel’in *Sittlichkeit* adını verdiği *etik sistemde* gerçekleşebileceğini belirtir. *Sittlichkeit* sistemindeki öznel, kişilerin tanınmayı zorla gerçekleştirmek istedikleri doğal durumdaki “boş öznellik” değildir.⁶⁹ Sivil toplum tikel iradelerin toplumsal etkileşim yolu (aynı şey devletler için de düşünülebilir) daha yüksek bir evrensel bilinç için *egitildikleri (Bildung)* alandır.⁷⁰ Bir başka deyişle toplumun diğer bireyleriyle *tanıma ilişkisi* sağladığı için sivil toplumdaki bağımlılık sisteminin *evrensel* bir yanı bulunmaktadır. Bu bağımlılık pozitif yasaları zorlayacak bir adalet sistemini ya da devleti gerektir. Bu nedenle tikellik ve evrensellik arasındaki ilişkinin ikinci diyalektik *Aufhebung*’u devlet aracılığıyla gerçekleşir. Böylece “sivil toplum alanı devlet alanına geçer”; gerçek dünyada evrensel iradesi olan bir nesne ortaya çıkar.

Sivil toplum alanı her şeye rağmen yine de bir bencillik ve anarşi, olumsuz bir karşılıklılık (*negative reciprocity*) ve çözülme alanı olup “diğeriyle” olumlu ilişkiler oluşturabilecek yapıya sahip değildir.⁷¹ Hegel önemli olanın etik yaşamı mümkün kılacak gerçek karşılıklılık olduğunu belirtir.⁷² Bu nedenle, sivil toplum ilişkilerinin düzgün yürümesi, sivil toplumda birbirini tanıma dışında Hegel’in *korparasyon (die Korporationen)*, *yargı gücü (die Rechtspflege)* ve *kamu otoritesi (die Polizei)* adını verdiği kurum ve kurallar gerektirir.⁷³ Değişim

⁶⁷ Ibid., *Hegel's Philosophy of Mind*, çev. W. Wallace ve A.V. Miller, Oxford, Oxford University Press, 1971, s.171.

⁶⁸ Hegel’den aktaran, McCarney, *Hegel on History*, s. 78.

⁶⁹ *Hegel's Philosophy of Nature*, Cilt 1, çev. M.J. Petry, Londra, George Allen and Unwin, 1979, s. 172-173.

⁷⁰ Hegel, *Hukuk Felsefesi'nin Prensipleri*, par. 289.

⁷¹ Williams, *Hegel's Ethic of Recognition*, s. 366.

⁷² Bunun temeli ise mülkiyettir. “İki (kişi) sadece mülkiyet sahibi olarak birbirleri için vardır (Dasein).” Hegel: *Elements of the Philosophy of Right*, çev. H.B.Nisbet, Cambridge, Cambridge University Press, 1991,s.70; *Hegel's Philosophy of Mind*, s.244.

⁷³ Hegel, *Hukuk Felsefesi'nin Prensipleri*, par. 183. Sivil toplumun en önemli unsuru gereksinmeler sistemidir. Gereksinmeler sistemi sivil toplumda kişilerin ihtiyaçlarını gidermek

ekonomisi kişisel özgürlük duygusunu geliştirirken aynı zamanda karşılıklı bağımlılık ilişkileri de geliştirmiştir.⁷⁴ Fakat bu üç sivil toplum kurumu her ne kadar kişilere belli bir toplum yaşamı duygusu verebilse de, sonuçta belli çıkarlarla ilgili olup kişide evrensel niteliği olan normatif bir düzenle özdeşleşme duygusu yaratmaz. Ancak sivil toplumun yapısı Yunan polisinin *sinnliche Harmonie'si* olmasa da, Hegel için çağdaş toplumda önemli karşılıklı bağımlılık biçimlerinin var olduğunu göstermektedir. *Aklın kurnazlığı* burada da faaliyettedir: Kişilerin bencil çıkarları evrenselin ortaya çıkmasında bir araç olarak ortaya çıkar.⁷⁵ Hegel *çağdaş toplumun bağrında bir gül olduğunu (the rose in the cross of the present)*⁷⁶ söylerken bunu kastetmektedir. Bu modern toplumun kişisel özgürlüklerden vazgeçmeden kendi içinde toplumsal değerler barındırdığını ifade eder. Plant'ın belirttiği gibi bu anlayış Hegel'in toplumsal ve siyasal felsefesinin tipik bir örneğini sergiler: Görünürde bireyselci bir eylem ya da kurumun bütüncül ve zorunlu bir toplumsal boyutu vardır.⁷⁷ Ancak, kapitalist bir ekonomide üreticilerle tüketiciler arasındaki uzlaşmazlık, gelir dağılımının bozukluğu, refahın eşit bir şekilde dağılmamış olması, tüketici ihtiyaçlarında ortaya çıkan değişiklik, teknolojik değişim gibi nedenlerle sivil toplumun düzeni her zaman istikrarsızlık tehdidi altındadır.⁷⁸ Bu nedenle sivil toplumun çelişkilerinin aşılabilmesi toplumsal kurumların en önemlisi olan devletin varlığını gerektirmektedir.

için kurmuş oldukları üretim, değişim, para, işbölümü, sınıflar gibi farklı ilişkiler ağını ifade eder. Sivil toplumun denetim işlevi gören üç ayrı kurumu vardır (par. 229-256). 1. Yargı gücü. Medeni Hukuk ve Ceza Hukuku sistemini ifade eder. 2. *Polizei* ya da kamu otoritesi. Bu kavram bugün anladığımız anlamda polis kavramını ifade etmez ve tüketicinin korunması, kamu sağlığı, bayındırlık işlerinin yönetimi ve bunun gibi diğer kamu hizmetlerini kapsar. 3. *Korporasyon* adı verilen serbest meslek kuruluşları "ikinci bir aile" gibi sivil toplumun üyelerine kişisel çıkarlarının dışında devletin bir vatandaşı olabilmeleri için sorumluluklar aşılama çabıdır. Bkz., Raymond Plant, "Hegel and Political Economy-II", *New Left Review*, No 104, Temmuz-Ağustos 1977, s.109-110; Jaeger, "Hegel's Reluctant Realism", s. 511.

⁷⁴ Raymond Plant, "Hegel and Political Economy-I" *New Left Review*, No 103, Mayıs-Haziran 1977, s. 81.

⁷⁵ Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, par. 183.

⁷⁶ Ibid., Önsöz.

⁷⁷ Plant, "Hegel and Political Economy-II", s. 87.

⁷⁸ Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, par. 236, 245.

Devlet

Aile ve sivil toplumdan sonra etik yaşamın üçüncü ve en önemli unsuru devlettir (*der Staat*).⁷⁹ Hegel'in *Hukuk Felsefesi'nin Prensipleri*'nde devletle ilgili yazdıklarını değerlendirirken, devletin *tinsele* niteliğinin açıklandığı bölümler ile devletin *somut* yapısının tartışıldığı bölümlerin iç içe geçtiği görülür. Devletin somut olarak tartışıldığı bölümlerde Hegel devleti açıklamak için farklı kavramlar kullanır. Dışsal devlet⁸⁰ sivil toplumu düzenleyici kurumları ifade eder. Siyasal devlet, anayasa ve yasalar tarafından belirlenen devletin iç örgütlenmesini ifade eder.⁸¹ Siyasal devletin görevi kişisel çıkarlardan farklı olarak toplumun ortak çıkarlarını ya da evrenseli (*das Allgemeine*) sağlamaktır.⁸² Sivil toplum tikel çıkarlar ile ilgiliyken, siyasal devlet bütün toplumun çıkarlarını korumakla yükümlüdür. Nihayet, siyasal devletin kapsadığı alanla birlikte daha genel olarak aile ve sivil toplumu, toplumun adetlerini, ortak ekonomik ve sosyal yaşam ile "ahlaki bilincini" de kapsayan devlete, "devlet organizması" (*der Organismus des Staats*) ya da tam olarak devlet (*der eigentlich politische Staat*) gibi isimler verir.⁸³ Fakat Hegel'in asıl amacı *felsefi* olarak devletin açıklanmasıdır. Burada en önemli konu Hegel'in devletin amacını açıkladığı satırlardır. Hegel devletin kişilerin haklarını, refahını veya özel mülkiyetini korumak için ya da ahlaki bazı gerekleri yerine getirmenin aracı olarak değil, insanın *özgürlüğünü* gerçekleştirmek için var olduğunu belirtir. Devlet kişinin özgürlüğünün gerçekleştiği alandır.⁸⁴ Kişi ancak kendi amacının devlet

⁷⁹ Devlet Hegel'in nesnel tin dediği alana girer. Hegel *Tinin Görüngübilimi*'nde (*Phänomenologie des Geistes*) insan bilincinin gelişme çizgisini insanın özgürleşmesi süreci olarak anlatır. Tinin gelişmesini Tin'in *kendi kendine* bir varlık olduğu Özel Tin (*subjectiver Geist*), toplum, devlet ve tarihi kapsayan Nesnel Tin (*objectiver Geist*) ve Tinin doğa ile olan çelişkisinin sona erip birlik ve bütünlüğe ulaştığı ve kendi varlığının bilincine vardığı *Sanat, Din ve Felsefe*'de kendini gösteren Mutlak Tin (*absoluter Geist*) şeklinde özetler. *Özel Tin, Nesnel Tin ve Mutlak Tin*, Tinin gelişmesinin diyalektik uğraklarıdır. Tin, gelişmesinin son aşamasını ifade eden Mutlak Tin'e ulaşarak kendi farklılığının içinde aynılığını anlar ve Mutlak Tin olarak devletleri aşan alanlarda, sanatta, felsefede ve dinde kendini gösterir. Tin'in Mutlak'a ulaşmasıyla öznel ve nesnel arasındaki antitez de aşılmış olur. Ancak tarih sona ermez. Din, sanat ve felsefe tarihi olarak devam eder. Bkz. G. W. Hegel, *The Phenomenology of Spirit*, çev. A.V. Miller, New York, Oxford University Press, 1977. Tinin esas olumsuzlamadır (*negation*) ve ancak bu olumsuzlama sayesinde varlığını sürdürür. Bu nedenle Saltık Tin ile mutlak idealizme ulaşılmış olmasını tarihin sonu olarak görmek, Tanrı'nın "kendi kendisiyle oynadığı aşk oyununu" basitleştirir ve "içindeki ızdırap ve olumsuzluğu anlamaz". J. Hyppolite, "Sunuş", Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, s. 10.

⁸⁰ Ibid., par. 183.

⁸¹ Ibid., par. 274.

⁸² Ibid., par. 258.

⁸³ Ibid., par. 267, 273, 276.

⁸⁴ Ibid., par. 324.

olduğunu anlayınca özgür olur zira bu durumda tikelliği devletin evrenselliği ile birleşir ve devleti kendi dışında zorlayıcı bir kurum olarak değil, kendisinin bir parçası olarak görür.

Hegel liberal devlet kuramını da, devleti bir amaç olarak değil, araç olarak gördüğü için eleştirir. Örneğin, Hobbes devleti insanın güvenlik arzusuyla açıklar. Kant'a göre devlet insanın doğadan gelen mülkiyet gibi bazı haklarını korumak amacıyla vardır. Rousseau ise "bireylerin devletteki birliğini bir sözleşmeye... indirgemekte ve devletin mutlak otoritesini" yıkmaktadır.⁸⁵ Hâlbuki devlet kişisel iradelerin ifadesine ya da sözleşme kuramcılarının yaptığı gibi onların iradelerinin sonucuna indirgenemez. Devletin organik bütünlüğü olup araçsal bir kurum ya da toplu çıkarların ifadesi değildir. Kişinin devlete yükümlülükleri ancak devletin bir *amaç ve ahlaki* bir kurum olarak kabul edilmesi durumunda açıklanabilir. Hegel'e göre "siyaseti ve devleti siyasal olmayan amaçların elde edilmesi için bir araç olarak gören" anlayış, siyasal yükümlüğü ve kişinin kendisini niye devleti için feda etmesi gerektiğini açıklayamaz. Devlet sivil toplumla karıştırılarak, asıl amacının bireysel mülkiyet ve özgürlüğün güvence altına alınıp korunması olduğu düşünülecek olursa, o zaman bireylerin çıkarları en yüce amaç halini alır ve bundan da bir devletin üyesi olmanın kişinin isteğine bağlı olduğu sonucu çıkar.⁸⁶

Hegel aynı nedenlerle temsili organlardan oluşan bir sistemin devletin ihtişamını zedeleyeceğini belirtir.⁸⁷ Monarşik bir yönetimi yeğler ve yürütme, yasama ve yargı erklerinin bir arada olması gerektiğine inanır. Devlet yönetimi için Napolyon örneğinden yola çıkıp çağdaş bir *Theseus*, bir *Prens* ya da Rousseau'nun kanun koyucusu gibi bir kişi ya da büyük bir adamın gücünü gerekli görür. Son söz Kralındır. Hegel'in devletin etik niteliğini ön plana alan görüşlerinin en zayıf yanlarından birisi budur. Hegel vatandaşlarını temsil etmekten uzak ve kolaylıkla totaliter özellikler edinebilecek bir devlet yapısını benimser. Hegelci devlet belki "kendi kaderini fetih ve güç ile gerçekleştiren" bir *Machstaat* değil bir *Rechstaat* idi⁸⁸ ama kolaylıkla bu özelliğini kaybedebilecek yapıdaydı. Hegel vatandaşlarına olan sorumluluklarını yerine getirip getirmediğinin çok zor denetlenebileceği bir yönetim sistemi savunmuştu.

Daha somut olarak Hegel'in devlet felsefesinin unsurlarına bakarsak, Hegel'in yazılarında tekrar tekrar ortaya çıkan dört ayrı devlet tanımına ulaşırız:

⁸⁵ Ibid., par. 258. Kain, "Hegel's Political Theory", s.373.

⁸⁶ Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, par. 324.

⁸⁷ Howard Williams, *International Relations in Political Theory*, Buckingham, Open University Pres, 1992, s.97.

⁸⁸ Linklater, "Hegel, The State and International Relations", s. 196; *Recht* kelimesi her ne kadar genellikle hukuk ya da tüze olarak tercüme edilse de, aslında genel olarak iyi ve adil bir toplumu ifade etmek için kullanılmaktadır. Friedrich, *Constitutional Reason of State*, s. 91.

1. *Devlet somut özgürlüğün edimselliğidir (Der Staat ist die Wirklichkeit der konkreten Freiheit).*⁸⁹ Hegel'in felsefesinde devlet insan özgürlüğünün gelişmesi sonucu ortaya çıkan bir toplumsal örgütlenmedir. Kendi ifadesiyle "devlet özgürlüğün nesnelleştiği yer"dir.⁹⁰ Dünya tarihinin son aşaması özgürlüğe devlette nesnel bir varlık kazandırır. Her ne kadar bireyler sivil toplumda özgür olduklarını düşünseler de aslında bu, henüz bilinç sahibi olmadan kazanılmış bir gerçekliktir. Kişi henüz vatandaş olmamıştır. Devlet olmadan, kişiler hiçbir zaman tikel çıkarlarının ve öznel uslarının ötesine geçip, hukuk ve devlet kurumlarındaki nesnel akla, kısaca tine ulaşamazlar. Özgürlük ancak devletle bütünsel olarak gerçekleşir. Bu nedenle Hegel'in kuramında kişinin özgürlüğü devletin ahlaki önceliği ile çelişmez. Tam tersi, kişi devlette "evrenseli kendi tını olarak tanı" ve "devletin uğruna çaba göstermek" asıl amacı olur.⁹¹

2. *Devletin olması, Tanrının dünyadaki yürüyüşüdür (Est ist der Gang Gottes in der Welt, das der Staat ist).*⁹² Bu Hegel'in devletle ilgili en tartışmalı cümlelerinden biridir. Çağdaş devletin Tanrı'nın evrenselliğini simgelediğini ifade eder. Devlet ancak Tanrı gibi görüldüğü takdirde ona itaat kayıtsız ve şartsız olabilir. Hegel'in Prusya devletini yüceltmekle ve bir *Tanrı Devlet* kuramı geliştirmekle suçlanmasının nedeni de budur. Yani öznelliğin, nesnel ve mutlak bir şekil alabilmesi için Tanrı gibi yeterli bir kapsam ve evrenselliği olmalıdır⁹³ ve modern dünyada bu devlet tarafından temsil edilir. Aslında, bu çok abartılmış olan ifadeye belirtilmek istenen, devletlerin rastgele ortaya çıkmadıkları, Devletin *Weltgeist*'in dünyadaki açılımının bir aşaması olduğu ve akıl yoluyla açıklanabileceğidir.

3. Devlet öznenin *kendi* gerçekliğidir-ya da özü, kendisidir.⁹⁴ *Tinin Görüngübilimi*'nde Hegel, çağdaş devletin ortaya çıkışını tinin kendi yabancılaşmasından nasıl kurtulduğunu göstererek açıklamaya çalışır.⁹⁵ Modern devletin gelişmesi, bireysel öz bilinçlilikle nesnel dünya arasında gerçekleşen diyalektik etkileşimle olur. Şayet kişi devleti kendi yabancılaşmış özü olarak

⁸⁹ Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, par. 260.

⁹⁰ Hegel, *Tarihte Akıl*, s. 113.

⁹¹ Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, par. 358-360.

⁹² *Ibid.*, par. 258 ek.

⁹³ Kain, "Hegel's Political Theory", s. 380. Bu bölümün yazılmasında özellikle Kain'in belirtilen makalesinden yararlanılmıştır.

⁹⁴ *Ibid.*, s. 376-379. İtalikler orijinal metindedir. Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, par. 134-136. "Yalnızca yasaya boyun eğen istenc özgürdür. Önünde boyun eğdiği şey kendisi olduğu, kendisinde kaldığı ve böylece özgür olduğu için. Devlet ya da anavatan, vatandaşları yasalara boyun eğdirerek onların öznel istençlerinden bir varoluş ortaklığı meydana getirdiği ölçüde, özgürlük ve zorunluluk karşılığı ortadan kalkar, Ussal-olan tözselliği (*substance*) ile zorunludur, biz de onu yasa olarak tanıdığımız ve kendi özümüzün tözü olarak bildiğimiz ölçüde özgürüz; bu durumda nesnel ve öznel istenc barışır ve aynı aydınlık bütünde birleşir." Hegel, *Tarihte Akıl*, s.117- 118.

⁹⁵ Hegel, *Phenomenology of Spirit*, s. 295-321.

görürse, devleti kendi davranışlarının temeli olarak alıp ona saygı göstermez ve hizmet etmez. Devlet de aynı şekilde öznelerle bağımlı ise, kendini ciddiye almaz; evrenselliği zedelenir ve özneleri bu evrenselliğe doğru eğitime ve disiplin etme gücünü yitirir.⁹⁶ Özgür olmak, bireysel özbilinçliliğin tikelliğinden vazgeçmesi, nesnel düzeni özü olarak görmesi ve *bilinçli* olarak ona hizmet edip itaat etmesi demektir.⁹⁷

4. *Devlet törel Ideanın edimselliğidir (Der Staat is die Wirklichkeit der sittlichen Idee).*⁹⁸ Burada kastedilen devletin kişisel iradeyi aşıp tinsel alana girmesidir.⁹⁹ Hegel'e göre egemenlik bireysel irade düzeyinde değil-örneğin, bir halkın (Rousseau) ya da bir egemenin (Hobbes) iradesi- tinsel bütündedir. Özel bilinçlilik devletle birlikte bireysel bilinç olmaktan çıkmış, bir halkın *kültürel bilinci* haline gelmiştir. Törellik burada artık kişi ile bütünleşmiş bir ülkenin adetleri anlamına gelir. Bu adetler ve gelenekler devletten devlete değişir. Her devletin kendi ahlak ve özgürlük anlayışı vardır. Dünya tarihinde devletler temsil ettikleri etik idealleri savunurlar ve bunlar için mücadele verirler. Bunların hangisinin kazanacağına ise güc değil dünya tarihi karar verir.

Hegel'in devlet felsefesi ile ilgili olarak özetlenen görüşleriyle, somut olarak Prusya devletiyle ilgili olarak söylediklerini doğru anlamak gerekir. Hegel nesnel tinin dünyada gerçekleştiği yer olarak 1831'in militarist Prusya devletini düşünmektedir. Prusya devleti ile ilgili kullandığı ifadeler, gerçekten aşırıklıklarla doludur. Prusya'yı Tanrı ile insan arasındaki çelişkinin çözüldüğü yer olarak belirtir. Fakat bu fikirler Hegel'in genel felsefesi çerçevesinde değerlendirilmelidir. Hegel felsefesinin esas amaçlarından biri mevcut kurumlardaki *usçuluğun* ortaya çıkarılmasıdır. "Gerçek olan ussaldır ve ussal olan gerçektir" (*Was wirklich ist, ist vernünftig, und was vernünftig ist, ist wirklich*)¹⁰⁰ ifadesi bunun altını çizmektedir. Hegel burada her gerçek olan şeyin ussal yani aklın bir yansıması olduğunu ve evrenin mantıksal gelişmesinde bir evreyi dile getirdiğini ifade etmektedir. 1820'lerin Prusya monarşisinin Hegel'in bahsettiği ussallığı ne ölçüde gerçekleştirip gerçekleştirmediği farklı bir konudur. Hegel "gerçekliğin usçuluğundan" bahsederken, çağdaş devlette, etik devletin bütün unsurlarının potansiyel olarak mevcut olduğunu ifade etmiştir; yoksa *her devletin* bu ussal karakteri taşıdığı iddia etmemiştir. Prusya insan özgürlüğünü gerçekleştirmek isteyen bütün devletlere örnek oluşturmaktadır. Hegel'e göre devletlerin ötesinde bir devletler arası toplum düşünülüyorsa, bunun mümkün olabilmesi ancak Prusya gibi Protestanlığı benimsemiş bir *Rechstaat*'ın varlığıyla

⁹⁶ Ibid.,s. 310-13.

⁹⁷ Hegel, *Tarihte Akıl*, s.143.

⁹⁸ Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, par. 257.

⁹⁹ Hegel, *Tarihte Akıl*, s.144.

¹⁰⁰ Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, s. 29. Tercüme değiştirilmiştir. Bu cümlelerin yorumlanmasına ilişkin bkz. Mc Carney, *Hegel on History*, s. 98-99.

mümkün olabilirdi.¹⁰¹ Hegel'in görüşlerinden çıkan sonuç budur. Fakat ne dünya tarihi ve kültürü hakkında, ne de ucu açık bir geleceğe ilişkin söyledikleri, Hegel'in devletin zamanının en yüksek siyasal örgütlenme biçimi olduğuna ilişkin görüşlerini zayıflatıcı nitelikte değildir.¹⁰²

Devletler Hukuku

Hegel'in uluslararası ilişkilerle ilgili görüşleri ancak buraya kadar Hegel'in kısaca özetlemeye çalıştığım görüşleri çerçevesinde anlam ifade eder. Hegel uluslararası ilişkilerle ilgili temel görüşlerini *Hukuk Felsefesinin Prensipleri'nin* dış egemenlik konusunu incelediği 321-329 paragrafları ile devletler hukukunu incelediği 330-340 paragrafları arasında ele almaktadır. Hegel'in bu paragraflarda ileri sürdüğü temaları aşağıdaki şekilde özetleyebiliriz:

1) *Devletlerarası Doğa Durumu*. Hegel, Hobbes ve diğer realistler gibi devletlerin savaş durumunda bulduklarını ve kendi rızaları dışında uymaları gereken ahlaki bir yasa bulunmadığını belirtir. Devletlerin “karşılıklı ilişkilerini yöneten ilke her devletin egemenliği olduğundan, birbirleriyle ilişkilerinde bir doğa durumundadır ve hakları edimselliğini üzerlerindeki evrensel istençte değil, ama tikel istençlerinde bulur.”¹⁰³ 340. paragrafta da devletlerin birbirleriyle tikel birimler olarak ilişkiye girmeleri nedeniyle aralarındaki bağların “tutkuların, çıkarların, bencil amaçların, yeteneklerin ve erdemlerin, zor, haksızlık ve erdemsizlikleri”n; diğer yandan “dışsal olumsuzluğın alabildiğine hareketli ve değişken faaliyetine sahne” olduklarını belirtir.¹⁰⁴ “Devletin devletle ilişkisi kararsızdır: Aralarında hakemlik yapacak hiçbir yargıç yoktur. Biricik yüksek yargıç kendinde ve kendi için varolan evrensel Tin, Dünya-Tinidir.”¹⁰⁵

2) *Devletlerin Bağımsızlığı (Selbständigkeit)*. Hegel bağımsızlığın “bir ulusun ilk özgürlüğü ve en yüksek onuru” olduğunu, devletlerin bütünleşmesinden bahsedenlerin devletin “niteliği ve bağımsız bir milletin şeref duygusu hakkında fazla bir şey bilme(diğini)” belirtir. Mülkiyetin ve hayatın korunması pahasına da olsa, “devletin bağımsızlığını ve hükümlerini koruma” en temel görevdir.¹⁰⁶ Her ne kadar bağımsızlık konusu tamamen realist bir söylemde ifade edilmişse de, Hegel bağımsızlık konusunu daha sonra devletlerin birbirlerini tanıması ve özgürlük kuramıyla birleştirerek realizmini yumuşatır ve rasyonalizme yaklaşır.

¹⁰¹ Vincent, “The Hegelian State and International Politics”, s.201.

¹⁰² Benzer görüş için bkz ibid., s. 202.

¹⁰³ Hegel, *Hukuk Felsefesinin İlkeleri*, par. 333. Tercüme değiştirilmiştir. Aynı zamanda bkz., par. 27.

¹⁰⁴ Ibid., par. 340.

¹⁰⁵ Ibid., par.339.

¹⁰⁶ Ibid., par.339, 324-326.

3) *Devletlerarası İlişkilerin Sözleşmesel Niteliği*: Hegel devletlerin aralarındaki düzenlemelerin genelde *biçimsel sözleşme* niteliğinde olduğunu belirtir. Devletler birbirleriyle bağımsız otonom kişiler gibi ilişkiye girerler ve aralarındaki ilişki bireylerin sivil toplumdaki ilişkilerine benzer. Fakat devletler arasındaki sözleşmelerin konusu sivil toplumdaki sözleşmelere oranla çok daha az çeşitlidir. Hegel burada bugün geçerli olmayan basitleştirici bir varsayım yapar: Bağımsız devletlerin ihtiyaçlarını kendi sınırları içinde tatmin eden bütünler olduklarını¹⁰⁷ ve devletlerin sivil toplumdaki bireylerin birbirlerine karşı bağımlılıkları kadar kapsamlı ilişkileri olmadığını belirtir. Sözleşme, her ne kadar etik hayatın somut bağlarından daha az bağlayıcı olan soyut bir ilişki de olsa, bu bile “ tarafların birbirlerini şahıs ve mülkiyet sahibi olarak tanımalarını zımnen şart koşar”.¹⁰⁸ Aksi takdirde ortada bir sözleşmeden bahsedilemez. Bir başka deyişle, örneğin ittifaklar her ne kadar devletlerin çıkarlarını yansıtıyorlarsa da, “uluslararası ilişkilerin sözleşmesel niteliği devletlerin karşılıklı olarak birbirlerini tanıması” anlamına gelir.¹⁰⁹ Sözleşme tanıma ve mülkiyet kavramıyla birleşerek devletlerin bir arada yaşamalarını mümkün kılan çerçeveyi oluşturur.

4) *Devletler hukukunun bir “olması gereken şey biçiminde olması”*. Hegel devletler hukukunu tartıştığı paragraflarda realist temalarla dolu şu fikirlere yer vermektedir: *i*) Devletler arasında daha yüksek bir birliğin ortaya çıkabilmesini sağlayacak bir karşılıklı tanıma ya da “Biz” yoktur.¹¹⁰ Bu nedenle uluslararası hukukun biçimi “bir olması gereken şey biçimi”ndedir, “zira gerçekleşmesi farklı egemen iradelere bağlıdır.” Aynı nedenle, “devletleri yargılayacak bir praeter (da) yoktur. Çok çok devletler arasındaki anlaşmazlıklarda hakemler ve arabulucular vardır ve üstelik bu hakemlik ve arabulucuklar olumsuzdur ve devletlerin tikel istençlerine bağlıdır”. *ii*) Uluslararası hukukun temeli *pacta sunt servanda* ilkesi, bir başka deyişle antlaşmalara saygı gösterilmesi ve uyulması zorunluluğudur, zira devletlerin yükümlülükleri bu antlaşmalara dayanır.¹¹¹ İç hukuk toplumun genel iradesini yansıtır. Devletler hukuku ise devletlerin tikel iradelerini. Fakat Hegel devletler hukukunun bu niteliğini tartışırken, görüşlerini rasyonalizme yaklaştırır. Devletler hukukunun temeli ulusal örf ve adetlerle devletler arasındaki teamül hukukudur. Bu nedenle, devletler kişiler arasında olduğu gibi örgütlenmiş bir bütün oluşturmasalar da, devletlerin aralarında ortak bir *Sittlichkeit* oluşturacak tecrübe ve semtapiler paylaştıkları ileri sürülebilir.¹¹²

¹⁰⁷ Ibid., par. 332, 182A,183.

¹⁰⁸ Ibid., par. 71.

¹⁰⁹ Jaeger, “Hegel’s Reluctant Realism,” s. 506.

¹¹⁰ Williams, *Hegel’s Ethics of Recognition*, s.335.

¹¹¹ Hegel, *Hukuk Felsefesinin İlkeleri*, par. 330, 332 ve 333.

¹¹² Boucher, *Political Theories of International Relations*, s. 346-347.

5) *Tanı(n)ma*. Hegel, her devletin diğer devletlere karşı “egemen ve bağımsız olmaya, yani tanınmaya” hakkı olduğunu belirtir.¹¹³ Bir devletin egemen bağımsızlığının başka devletler tarafından tanınması o devletin birinci meşruiyet şartıdır. Sadece tanınmış bir egemenlik meşrudur. “Bir birey başka şahıslarla ilişkisi dışında bir gerçek şahıs”¹¹⁴ olmadığı gibi, bir devlet de başka devletlerle ilişkisi dışında gerçek bir birey olamaz”.¹¹⁵ Nasıl bireysellik diğer bireylerle bir ilişki varsayıyorsa, devlet olmak da başka devletlerle ilişkilerin olmasını zorunlu kılar. Devletin bireyselliği hem bir devletin diğer devletlerden ayrılığını, hem de diğerlerine bağımlılığını ifade eder. Birey ile devlet arasındaki benzerliğe rağmen, Hegel devletlerin birbirlerini tanınması ile kişilerin birbirini tanınması arasında ayırım yapar. Kişilerin birbirini tanıma sürecinde bağımsız öznel irade aşılarak evrensel irade gerçekleştirilir ve “biz” ya da “evrensel bilinç” ortaya çıkar. Ama uluslararası ilişkilerde farklı “Biz”lerin karşılaşması vardır. Devletlerin temsil ettiği ortak değerler, siyasal ideolojiler ve anayasalar birbirlerini tanımadan önce oluşmuştur ve birbirleriyle ilişkilerinin temelini oluşturur.¹¹⁶

Hegel devletlerin birbirlerini tanınmasının söz konusu devletin iç yapısıyla ilgili olduğunu, sadece biçimsel bir işlem olmadığını da belirtir. Tanınma bir devletin *etik yaşamının* tanınmasıdır ve bir devletin belli özellikleri taşıdığını varsaymaktadır.¹¹⁷ Bu özellikler devletler arasında doğru yasal ilişkilerin kurulabilmesinin ön şartıdır. Hegel tanınma için özellikle bir devletin siyasi anayasası ve genel durumunun altını çizer. Devletlerin iç yapılarında kendi halklarının refah ve mutluluğunu sağlayabilecek nitelikte olması, devlet olarak tanınmasının ya da Hegel’in ifadesiyle “somut totaliteler haline” gelmesinin şartıdır.¹¹⁸ Bir devletin diğer bir devlet tarafından tanınmasının önemli bir parçası o devleti “özgürlüğün nesnelleştirdiği” ve her vatandaşın özgürlüğünün diğerleri tarafından tanındığı bir *Rechtsstaat* olarak kabul etmesidir. Hegel bir devletin veya hükümdarının meşruluğunun tamamen onun iç sorunu olduğunu ve bir devletin diğerinin iç işlerine karışmaması gerektiğini belirtse de, “bu meşrulu(ğun) yine de başka devletlerce tanınmakla tam ve nihai geçerliliğini kazan(dığını)” belirtir. Devletlerin birbirlerini tanınması hem egemenliklerinin hem de bağımsızlıklarının oluşumunu sağlayan unsurdur. Bu nedenle egemenlik realistlerin iddia ettiği gibi sadece olup bitmiş bir özellik değil, devletler tarafından *oluşturulan* bir özneliktir.¹¹⁹

¹¹³ Hegel, *Hukuk Felsefesinin İlkeleri*, par. 331.

¹¹⁴ Ibid., par.71.

¹¹⁵ Ibid., par.322.

¹¹⁶ Williams, *Hegel's Ethic of Recognition*, s. 349-350.

¹¹⁷ Örneğin, Hegel çağdaş devletin geleneklere bağlı olduğunu ve organik bir anayasası olması gerektiğini ifade eder. Bkz., Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, par. 331.

¹¹⁸ Hegel, *Hukuk Felsefesinin İlkeleri*, par. 336, 331.

¹¹⁹ Ibid., par. 362; Shilliam, “The Other in Classical Political Theory”, s.228.

Devletlerin birbirlerini devlet olarak tanınması savaşta bile söz konusudur. Bu nedenle “savaş, *jus gentium*’a uygun bir karakter taşır, yani savaş durumunda bile barış imkânı varlığını korur. Nitekim bu yüzden, mesela savaş elçilerine saygı gösterilir ve genellikle iç kurumlara karşı, kişisel hayatın, aile hayatının huzuruna veya özel şahıslara karşı düşmanca herhangi bir girişimde bulunulmaz.” Bunun dışında, savaşta tutsak almayla ilgili karşılıklı anlaşmalar bile devletler arası teamüle dayanır. Dolayısıyla, savaş sırasında bile devletlerin davranışlarını sınırlayan kurallar bulunmaktadır. Bunlar devletlerin birbirlerini devlet olarak tanımalarının sonucudur.¹²⁰ Devletlerin birbirlerine savaş sırasında bile gösterdikleri saygı Hegel’e göre uluslararası ilişkilerin temelidir.

6) *Dünya Tarihi Dünyanın Mahkemesidir (Die Weltgeschichte ist das Weltgerichte)*.¹²¹ Bir ulusun tını, kendi özellikleriyle sınırlıdır. Her devlet nesnel gerçekliğini ve “kendilik bilincini” bu özelliklerde bulur. Devletlerin ilişkileri bu farklı ve “sonlu” tınların diyalektik ilişkisinin görüntüleridir. Bu farklı ulusal tınların diyalektiği içinde evrensel tın “kendi kendisini sınırsız tın olarak yaratır ve kendi hukukuna... dayanarak, dünya tarihi (evrensel tarih) içinde bu sınırlı tınları yargılar.” *Weltgeist* devletlerin yargılandığı devletler üstünde bir üst otorite gibidir. Hegel bunu ifade etmek için Schiller’in ünlü cümlesini kullanır: Dünya tarihi, dünyanın mahkemesidir. Evrensel tarih “sadece kuvvetin yargısı, yani kör bir kaderin soyut ve irrasyonel zorunluluğu değildir.”¹²² Dünya tını bir yargıç gibi görev yapar. Savaş bir anlaşmazlıkta iddia edilen haklardan hangisinin gerçekten doğru olduğunun değil- zira her iki tarafın da gerçek hakkı vardır - fakat hangi hakkın geçerli olacağına karar verir. "Böylece, her ikisi de gerçek ve eşit olan hakkı, birleşmeleri için savaş eşitsiz yapmak zorundadır, bu da birisi diğerine yol verince olur."¹²³ Devletlerarası mücadelenin sonucu, savaşların değil, tarihin kararıdır ve gerçek olan ussaldır. Her ne kadar *Weltgeist* devletler arasındaki çatışmaları haklının lehinde çöze de, bu haklar arasında bir seçim yapılamaması ve dünya tınının tek bir ulusu belli bir dönem için egemen kılması devletlerarası etik yaşamın kaderidir. Çatışan farklı haklar arasında bunları çözecek ortak bir ahlaki çerçevenin ya da paylaşılan bir söylemin olmaması Lukacs’ın ünlü ifadesiyle “etik alanın trajedisidir”.¹²⁴

7) *Özgür devletler-barbar devletler ayrımı*. Hegel, aynı evrensellik ve özgürlük bilincine ulaşamamış devletlerin birbirlerini *barbar* olarak görmesinde bir yanlışlık görmemektedir.¹²⁵ Hegel’in Avrupa merkezci devlet kuramı burada

¹²⁰ Ibid., par. 338-339.

¹²¹ Ibid., par.340.

¹²² Ibid., par.342.

¹²³ Hegel, “The German Constitution”, *Hegel’s Political Writings*, Z. Pelczynski (der.), Oxford, Oxford University Press, 1964, s. 210.

¹²⁴ Williams, *Hegel’s Ethic of Recognition*, s. 361. Williams’a göre dünya tarihinde ne kadar ilerleme sağlansa sağlansın trajik çatışmanın şartlarını ortadan kaldıramaz. s.362.

¹²⁵ Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, par.349-350.

kendini özellikle belli eder. Hegel'e göre çağdaş devletler, "devletin aynı tözsel uğrağına erişememiş olan öteki milletlere barbar gözüyle bakmakta ve onlara karşı böyle davranmakta haklıdırlar... Çağdaş milletlerin bilincinde, barbarlar kendileriyle eşit haklara sahip değildir ve bu milletler, barbarların bağımsızlığını biçimsel bir şey olarak görür."¹²⁶ Hegel burada açıkça özgür devletler-barbar devletler arasında bir ayırım yaparak barbar adını verdiği devletlerin, devlet olarak bile görülemeyeceğini belirtir.¹²⁷ "Hukuk devleti için geçerli olan şey henüz hukuk devleti olmamış bir devlete uygulanmaz."¹²⁸ Hegel tanınma kuramında da bugün neo-liberal bazı düşünürlerin savunduğı gibi¹²⁹ sadece çağdaş Avrupa devletinin tanınmaya yeterli kriterler taşıdığını düşünmüştür.

8) *Devletlerüstü Devlet*. Devletler sisteminde devletlerin tikellikleri esas olduğundan devletler arasında ne Kant'ın öngördüğü gibi barışçı bir konfederasyon (Hegel buna *Staatenbund* diyordu), ne de bir federatif cemiyet (Rousseau) barışı sağlayabilir. Bu tür birliklerin hepsi devletlerin tikel egemen irade ve ulusal çıkarlarına bağlı anlaşmalar öngörür. Devletler arasındaki anlaşmazlıkları çözmeye yetkili bir devletler federasyonunun herkesin çıkarlarına saygı göstermekten ziyade güçlü devletlerin tikel iradelerine boyun eğeceğine ilişkin Hobbes'çu tema Hegel'in görüşlerinde tekrar ortaya çıkmaktadır.

Kant'ın her çatışmaya arabuluculuk edecek bir Devletler Birliğı yoluyla sürekli barış tasarımı vardı. Bu birlik her bir bireysel Devlet tarafından tanınan bir güç olarak her anlaşmazlığa hakemlik edecek ve böylelikle savaş yoluyla karar olanaksızlaşacaktı; bu tasarım Devletlerin bir uyumunu varsayar ki, ahlaksal, dinsel ya da başka temeller ve etmenler üzerine, genel olarak her zaman tikel egemen istençler üzerine dayanacak ve olumsuzluk ile yüklü kalmaya devam edecektir.¹³⁰

Hegel'in görüşleri uluslararası hukuk ve uluslararası örgütlere destek ile uyumlu da olsa, dünya çapında bir *Rechstaat* ya da *dünya devletini* desteklememektedir.¹³¹ Hegel bir dünya devletini "etik canlılığın tamamen tersi" olarak görür.¹³² Devletler üstü bir otorite ahlaki yaşamı sağlayamaz. Bölünmüş sadakatler devlet için bir tehlike oluşturur ve kişisel özgürlükler ile siyasal bütünün birbirleriyle tam olarak uzlaşmadığını gösterir. Devletin bireyselliğinin zorunlu olarak diğer devletlerin varlığını gerektirdiğı görüşü zaten bir *dünya*

¹²⁶ Ibid., par. 351. Bu konuda bk. Williams, *Hegel's Ethic of Recognition*, s.354-356.

¹²⁷ Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, par. 331

¹²⁸ Hegel, *Tarihte Akıl*, s. 149.

¹²⁹ Örn. bkz., Anne Marie Burley, "Law Among Liberal States: Liberal Internationalism and the Act of State Doctrine", *Columbia Law Review*, Cilt 92, No 8, 1992, s. 1907-1996.

¹³⁰ Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, par. 333. Tercümeleler değiştirilmiştir.

¹³¹ Brown, "Hegel and International Ethics", s. 83.

¹³² Jaager, "Hegel's Reluctant Realism", s. 503.

devleti anlayışıyla bağdaşmaz.¹³³ Hegel'in vurguladığı gibi "Devletlerin tarih sahnesine çıkmalarını sağlayan güç" onların bağımsızlıklarından başka bir şey değildir. "Az çok bağımsız bir devlet oluşturan ve kendine özgü yurdu bulunan bir topluluğun, bu yurttan ve bu bağımsızlıktan vazgeçerek başkalarıyla bütünleşmek istiyebileceğinden söz edenler, bir topluluğun mahiyeti ve bağımsız bir milletin şeref duygusu hakkında fazla bir şey bilmiyorlar demektir." Hegel'in vurguladığı gibi evrensel bir devlet zorlayıcı gücü tekelinde bulundurduğu sürece savaşı önleyebilir fakat vatandaşlarına ya da bireylere kişisel özgürlüklerini sağlayamaz zira kendisi bir devlet olarak anlamlı bir şekilde özgür değildir: Özgür insanlar özgürlüklerini düzenlemek için devlet kurarlar. Özgür devletler de özgürlüklerini düzenlemek için bir devlet daha değil, ama karar mercii en derin anlamıyla dünya mahkemesi olan tarihi yaparlar.¹³⁴ Gerçekten de Hegel'in kuramında devletleri aşan bir *Rechtstaat*'ı benimseyebileceğine ilişkin hiçbir ipucu yoktur. Hegel'in tarih anlayışında ulusal tinleri temsil eden devletler yükselip yok olabilirler ancak devletin kendisi bir yönetim biçimi olarak varlığını sürdürür.

Savaş

Hegel felsefesinin totaliter yorumu ve Alman ulusculuğu ve saldırganlığının sözcüsü olarak yorumlanmasına neden olan görüşleri, özellikle savaşa ilişkin fikirlerinden kaynaklanmıştır. Hegel'in yazılarında savaş çoğu zaman iç içe geçmiş olmakla birlikte iki anlamda gündeme gelmektedir. Bunlardan birincisi gerçek savaşlar, diğeri ise felsefi anlamda savaşlardır.

Hegel'in *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*'nin 334. paragrafında belirttiği gibi "devletler arasındaki anlaşmazlıklar... özel iradeleri bir anlaşma zemini bulamadığı takdirde, ancak savaşla giderilebilir." Diğer yandan tarihin "geçmişin devletleriyle geleceğinkiler arasında durmadan yapılan bir savaştan ibaret" olduğunu belirtir.¹³⁵ Demek ki Hegel savaşı devletler arası anlaşmazlıkların çözümü için olağan bir araç gibi görmektedir ve bu anlamda görüşleri realist kurama çok yakındır.

Hegel açısından önemli olan felsefi anlamda savaştır. Görüşlerinin realizmden farkı özellikle burada ortaya çıkmaktadır. Realist kuram savaşı devletlerin ulusal çıkarlarını korumak, güvenliklerini sağlamak ve gerektiğinde güçlerini artırmak üzere başvurdukları bir politika aracı olarak görür. Hegel ise savaşı toplumun işleyişi ve özgürlüğün elde edilmesiyle ilgili olarak *pozitif* yönüyle değerlendirmekte ve realizmin kavramsal haritasından uzaklaşmaktadır. Hegel'e göre savaşın ussal bir niteliği vardır ve devletin devlet olarak

¹³³ Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, par. 322.

¹³⁴ Ibid., par. 322. Tercüme değiştirilmiştir.

¹³⁵ Ibid., par. 322, 334, 324.

oluşmasında, insan özgürlüğünün gelişmesinde ve sivil toplumun olumsuz özelliklerinin aşılmasında önemli işlevleri bulunmaktadır.¹³⁶ Savaş sadece *var olan* bir şey değildir; aynı zamanda *edimseldir* ve bireyin özgürlük mücadelesinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu nedenle Hegel belli bir savaştan bahsetmemekte, savaşa birey ve devletlerin tanınmasında ya da ussalcı öz bilincin gelişmesinde oynadığı işlev açısından bakmaktadır.¹³⁷ Fakat devletler sadece savaş yapmazlar. Barış içinde bir arada yaşadıkları dönemler de vardır. Gerçek ussal, ussal olan gerçek ise, o zaman barış da savaş kadar devletlerin yaşamında gerçek bir olgudur.¹³⁸ Bu nedenle savaş mutlak anlamda değil, mevcut gerçekliğin bir parçası olarak zorunludur: “felsefe olağanlığın bir görüntüden ibaret olduğunu bilir ve bu görüntünün mahiyetini oluşturan şeyin zorunluluk olduğunu görür.”¹³⁹

Savaşın zorunlu niteliği Hegel’in devlet tanımının sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Hegel’e göre Devletler kendilerini aynen bireyler gibi *olmadıklarıyla ve zıtlarıyla* tanımlarlar (*determinatio est negatio*). Bu ise devletin varlığının savaşın olumsuzluğunu içermesi anlamına gelir: “Devlet bir bireydir ve bireysellik de esas olarak olumsuzlama anlamına gelir. Bu nedenle birkaç devlet bir aile oluşturdukları zaman bile, bu birleşme bireysellik olarak bir karşıtlık yaratmak ve bir düşman üretmek zorundadır.”¹⁴⁰ Bu nedenle devletler arası ilişkiler her zaman bir karşıtlık yaratacaktır. Öyle ise devletlerin birbirini tanıması ile birbirleriyle çatışması aynı diyalektik ilişkinin iki yönüdür. Savaş iki egemen devletin her ikisinin de hakları olduğunu ileri sürdüğü ve birbirlerini tanımları için verdikleri mücadeledir. Demek ki devletlerin bireyselliği, oluşumu ve savaş arasında diyalektik bir ilişki vardır. Burada realistler gibi sadece mevcut egemen devletlerin mücadelesini içeren bir olgu değil, *konstrüktivistler* gibi devletin kimliğinin oluşumunda savaşın *inşacı* rolünü gösteren bir unsur bulunduğu gözlemlenmektedir. Hegel’in kuramında savaş sadece bir devletin egemenliğini korumak amacıyla dışa yayılması ve bu şekilde

¹³⁶ Boucher, *Political Theories of International Relations*, s. 349. Hegel’in savaşın devletin bir siyasal topluluk olarak kimliklerinin oluşumuna ilişkin incelemeleri, yeni Weberci sosyolojinin devletin oluşumunda ve merkezileşmesindeki rolüne değinen çalışmalarına olduğu kadar post-modernizmin devlet dışının, devletin oluşumu ve kimliğinin belirlenmesinde yaptığı oluşturuca etkiyi gündeme getiren çözümlemelerinin de ipuçlarını taşımaktadır. Dış toplum iç toplum ayırımı sorgulayan bu çözümlemelerde Hegel’in görüşlerinin realist olmayan bir nitelik taşıdığı söyleyebiliriz. Bu başka bir çalışmamın konusu olacaktır. Bu konu için bk. Faruk Yalvaç, “Devlet”, Atila Eralp (der.), *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, İstanbul, İletişim, 2007, s. 15-54.

¹³⁷ Smith, *Hegel’s Critique of Liberalism*, s. 164; Avineri, *Hegel’s Theory of the Modern State*, s. 20; Jaeger, “Hegel’s Reluctant Realism”, s. 507.

¹³⁸ Jaeger, “Hegel’s Reluctant Realism”, s. 507.

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Ibid.; Hegel, *Hukuk Felsefesinin İlkeleri*, par. 324 ek.

çıkarlarını korumasının bir aracı değil, devlet *olmanın* ayrılmaz bir parçası olarak sunulmaktadır.

Hegel savaşın işlevlerini kişisel ve toplumsal düzeyde ayrı ayrı inceler. Kişisel düzeyde, savaş insana özgür olduğunu hissettirir. Kişi, savaşta, hayatını ve özel mülkiyetini korumak dışında bir başka amacı olduğunu, maddi ve bencil çıkarlarını aşmanın önemini ve kendi varlığının geçiciliğini anlar. En büyük özgürlük “hayata esir olmama durumu”dur ve bu savaş ile hissedilir. İnsan ancak savaş sayesinde “gerçek efendisi olan ölümü” hisseder.¹⁴¹ Özgür insan ise ölümden korkmayan insandır.

Hegel *cesaret* konusunu da bu kapsamda inceler.¹⁴² Savaşın insan bilincinin kökenlerinde yatan nedenleri olduğunu, savaşların ordular, orduların ise savaşçı bir insan tipi olduğu için var olduğunu belirtir. Savaşçı insan tipinin başlıca özelliği, kendisini kişisel olmayan süreçler ve etik bir ideal için tehlikeye atması, "devleti" ve "tarihi" için kendisini feda etmesi, bir ideal uğruna güce güce karşılık vermeye hazırlıklı olması bir başka deyişle cesarettir. Cesaret, “özgürlüğün kendisini bütün amaçlardan, mülkiyet ve zevklerden ve bütün hayattan soyutladığı en yüce eylemdir.”¹⁴³ Cesaretin değeri son amacında ve içeriğinde aranmalıdır. Bu son amaç ise “devletin hükümranlılığı ve bu amacın vasıtası da kişisel olgusallığın feda edilmesidir.”¹⁴⁴ Antik toplumlarda cesaret, kahramanların kişisel değer ve saygınlıklarının tanınmasını sağlayan bir işaretti. “Onur uğruna cesaret” ya da “şövalyelik cesareti”nin tersine, modern cesaret kişisel gurur uğruna değil, devlet ve tarih gibi kişisel olmayan süreçlere hizmet etmektir. Çağdaş kahraman soyut nedenler ve etik bir ideal uğruna hayatını tehlikeye atar.¹⁴⁵

Hegel, savaşın toplumsal işlevlerinden bahsederken ilk olarak savaşın devletin *iç bütünlüğünü* sağladığını belirtir. Vatandaşlar, sadece savaş sırasında kendilerini sivil toplum ve siyasi bütünün amaçlarıyla özdeşleştirirler.¹⁴⁶ Hegel’in ifade ettiği gibi “tarih sahnesinde başarılı savaşların, iç karışıklıkları önlemesi ve devletin iç gücünü pekiştirmesi” sık görülen bir durumdur. Savaşlar sivil toplumun çatışmalı ilişkilerini devlet aracılığıyla aşan en önemli olgudur. İkincisi Hegel’in en ünlü cümlelerinden biriyle savaş “sonlu kurumların kalıcılığına olan kayıtsızlığı” ile “halkların etik sağlıkları(nı)” korur. Savaş siyasal

¹⁴¹ Jean Hyppolite, *Introduction to Hegel's Philosophy of History*, US, University of Florida Press, 1966,s. 53.

¹⁴² Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, par. 327-328.

¹⁴³ Ibid., par. 327.

¹⁴⁴ Ibid., par. 328.

¹⁴⁵ Ibid. par. 327. Tercüme değiştirilmiştir.

¹⁴⁶ Ibid., par. 321 ve 329.

bütünün bir hastalığı değil, tam tersi, etik sağlığının bir işaretidir¹⁴⁷ Hegel uluslararası arası barışı da benzer bir yaklaşımla değerlendirir. 324 paragrafın Kant'ı hedef aldığı bölümünde onun sonsuz barış anlayışını eleştirir. “Rüzgâr nasıl denizi uzun süren bir durgunluk sonucu uğrayacağı kokuşmadan korursa, ulusların yozlaşması da bırakın sonsuz bir barış, uzamış bir barışın ürünü olacaktır.”¹⁴⁸ Devletlerin varlıklarını ve özgürlüklerini koruyabilmeleri için kendilerine karşı çıkacak diğer devletlere ihtiyaçları vardır ve savaş her zaman bir olasılıktır. “Dünya tarihi bir mutluluk sahnesi değildir. Ondaki mutluluk dönemleri boş sayfalardır, çünkü bunlar karışıklığın askıya alındığı uyum dönemleridir.”¹⁴⁹ Hegel'e göre sonsuz barış düşüncesi sadece uyum ile değil uyumsuzluk ile ilerleyen dünya tarihini yanlış anlar.

Hegel'in savaşla ilgili kısaca özetlediğimiz görüşlerinin değerlendirilmesinde ilk akla gelen soru Hegel'in gerçekten savaşı yüceltip yüceltmediği¹⁵⁰ ya da bu konunun nasıl değerlendirilmesi gerektiği hususudur. Hegel'in savaşla ilgili çözümlenmeleri savaşı kolektif mantıksızlığın/akılsızlığın son aşaması olarak görmeye alışmış generasyonlara tuhaf gelecektir. Bazı düşünürler savaşın Hegel felsefesindeki olumlu rolünü vurgularken,¹⁵¹ diğerleri Hegel'in salt savaşı savunmuş olmasının felsefesiyle uyumlu olmadığını¹⁵² belirtirler.

Hegel devletler sistemi dinamiğinin çok yoğun olduğu bir dönemde yaşamıştır. Devletlerin bağımsızlıklarının korunması Hegel için en önemli değerlerden biridir. Böyle bir sistemde her zaman savaş olasılığı vardır. Ancak bu *belli* bir savaşın zorunlu olarak gerçekleşeceğini göstermez.¹⁵³ Jaeger'in de belirttiği gibi, Hegel'in felsefesinde savaşlar “mutlak anlamda değil ancak mevcut

¹⁴⁷ “Bir devletin sağlığı genel olarak barışın sakinliğinde değil savaşın karışıklığında anlaşılır... Almanya Fransız Cumhuriyeti ile yaptığı savaşta artık bir devlet olmadığını anlamıştır.” Hegel, “German Constitution”, s. 208-210

¹⁴⁸ Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, par. 324.

¹⁴⁹ Hegel, *Tarih Felsefesi*, s. 27.

¹⁵⁰ Genel olarak bu tartışma için bkz., Ido Geiger, *Hegel's Critique of Kant's Moral and Political Philosophy*, Stanford, Stanford University Press, 2007, s.99.

¹⁵¹ Coplestone'a göre Hegel “savaşı sanki insan tarihinin özsel bir özelliği imiş gibi aklamaya” çalışmaktadır. Coplestone, *Hegel*, s. 72. Cassirer'e göre Hegel'in kuramından “savaşı ortadan kaldırmak ya da ona son vermek, siyasal yaşama öldürücü darbeyi indirmek olacaktır.” Cassirer, *Devlet Efsanesi*, s. 269

¹⁵² Bkz., Verene, “Hegel's Account of War”, s. 179; Avineri, *Hegel's Theory of the Modern State* s. 196; Harris, “Hegel's Theory of Sovereignty”, s.146; Vincent, “The Hegelian State and International Politics”, s.200; Smith, *Hegel's Critique of Liberalism*, s. 160; Williams, *Hegel's Ethic of Recognition*, s. 345-8. T.H. Green ve Bosanquet Hegel'in yayımlı politikaları sivil toplumun düzenlenmesi için bir araç olarak gördüğünü, ancak onun düşüncesinde savaşın devletin varlığının zorunlu bir unsur olmadığını, savaşın devletin iç örgütlenmesindeki eksiklikler sonucu ortaya çıktığını ileri sürerler. T.H. Green, *Lectures on the Principles of Political Obligation*, Londra, Longmans, 1941, s.160 ff ve Bosanquet, *The Philosophical Theory of the State*, Londra, Macmillan, 1965, s.XLIX.

¹⁵³ Brown, “Hegel and International Ethics”, s. 82.

edimselliğin bir parçası olarak vardır.¹⁵⁴ Kendi döneminde gözlemediği etik çürüme, Hegel'i kamu değerlerinin yüceltilmesinin bir aracı olarak savaşı ön plana getirmesinde önemli rol oynamıştır. Boucher'in de belirttiği gibi, Hegel belli bir savaşı meşru kılacak hiçbir şey söylememekte, "devletin bireyselliğinin ve ussal özbilincin" elde edilmesinde savaşın felsefi bir açıklamasını sunmaktadır."¹⁵⁵ Savaş sadece var olmaz; aynı zamanda edimseldir ve insanın öz bilincinin gelişmesinde yeri vardır. Bu nedenle ampirik olarak bir tesadüf bile olsa, savaşın "felsefi olarak Dünya Tininin gelişmesiyle uyumlu bir ussallığı bulunmaktadır."¹⁵⁶ Hegel, felsefesi uyarınca savaşı akılcı-yani anlaşılabilir-yapmak amacındadır: "Var olanı kavramak felsefenin görevidir, çünkü var olan akıldır."¹⁵⁷ Bu savaşların akılcı bir açıklamasının var olduğu ve tinin gelişim sürecinde bir zorunluluk olduğu anlamına gelir.

Sonuç

Hegel'in uluslararası ilişkilerle ilgili tezleri nasıl değerlendirilmelidir? Hegel'in görüşleri yirminci yüzyıl liberal düşüncesinin evrenselci temalarına karşıdır. Hegel'in "kozmpolitanizmin şekilsizliği"ne yaptığı atıflar bunu doğrulamaktadır. Hegel "evrensel düşüncenin" öneminin altını çizmiş ancak bunu kozmpolitanizmden ayırmıştır. Hegel'e göre evrensellik, *kozmpolitanizme* dönüştüğü zaman yanlış bir bilince dönüyordu: "İnsan Musevi, Katolik, Protestan, Alman veya İtalyan olduğu için değil, insan olduğu için insandır. Evrensel düşüncenin değerinin bu şekilde bilincine varılması, sonsuz bir önem taşır. Bu bilinç, ancak kozmpolitanizm şeklinde kristalleşip, devletin hayatına karşı tavır aldığı zaman yanlış bir bilinç olur."¹⁵⁸

Hegel'in dünya devletine ve kozmpolit görüşlere karşı olması, yazılarında rasyonalist ve evrenselci temalar olmadığı anlamına gelmez. Devletin maddi ve biçimsel gerekliliğine ilişkin uyarıları, Avrupa devletleri hakkındaki görüşleri, din, felsefe ve sanatı kapsayan ve devleti aşan uygarlık konuları, savaşta hakların korunması ile ilgili söyledikleri, *jus in bello* ilkelerinin uygarlaştırıcı işlevlerine yaptığı atıflar, devletlerin birbirlerini tanımamasına yaptığı vurgu, belli kuralların ve devletlerin birbirlerine göstermeleri gereken saygının savaşta bile geçerli olduğuna ilişkin görüşleri onun devletlerin ötesinde de bir topluluk fikri benimsediğinin işaretidir. Hegel'in buradan ifadelerle devletlerin nihai olarak belli ilkeler etrafında bütünleştikleri bir *Weltgeist*'ta doğru ilerleyeceklerini ve diyalektik anlayışı uyarınca devletler arası antagonizmanın da bir şekilde

¹⁵⁴ Jaeger, "Hegel's Reluctant Realism", s. 507.

¹⁵⁵ Boucher, *Political Theories of International Relations*, s. 347.

¹⁵⁶ Ibid., s. 348-349.

¹⁵⁷ Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, s. 30.

¹⁵⁸ Ibid., par. 209 ve par. 339 ek.

aşılacağını öngördüğü ileri sürülebilir.¹⁵⁹ Örneğin, Paolucci Hegel'in diyalektiğinin bütün özgür halkların eşit olarak muamele gördükleri evrensel bir uluslararası toplum öngördüğünü ileri sürer.¹⁶⁰ Linklater da insanların sınırlı bazı toplumlara ait olmalarına atfettikleri önemin, aslında zorunlu olarak diğer kültürlerle de saygı gösterilmesini gerektirdiğini belirtmekte, ancak rasyonalistlerin Hegel'in görüşlerinden yeteri derecede yararlanamadıklarının da altını çizmektedir.¹⁶¹ Ancak bu diyalektiği doğru değerlendirmek gerekir. Hegel'in tarihin sonu anlayışı Batı değerlerinin evrenselleşmesi esasına dayanır.¹⁶² Hegel tarihin sonunu insanlığın Batılılaşması olarak görür: "Dünya tarihi Doğudan Batıya doğru ilerler zira Avrupa mutlak olarak (*schlechthin*) dünya tarihinin sonu, Asya başlangıcıdır."¹⁶³ Fakat Hegel yine de ulusal tinler arasında henüz hala sonuçlanmamış bir diyalektik görmektedir; "tamamlanmış" değil "tamamlanmakta olan" bir dünyadan bahsetmektedir.¹⁶⁴ Tinin "gerçekliğini kazanması ve kendisini edimsel olarak tarihte bilincine varması"nı sağlamak için "hala çaba gösterilmesi gerektiği"ni belirtir.¹⁶⁵ Hegel kendi döneminin Prusya devletini özgürlükler açısından en gelişmiş devlet olarak görse de, felsefesi çerçevesinde değerlendirildiğinde Prusya tabii ki tarihin sonu değildi. Aynı gelişmişlik düzeyine ulaşmamış devletler de vardı. Fakat Hegel'e göre kötü bir devlet bile gerçekliğin bir parçasıdır. Gerçek olan ussaldır. Prusya devleti sadece insanlara artık özgür olduklarını hatırlatmakta, özgürlük mücadelesinin daha ussal bir şekilde yürüyeceğine işaret etmektedir.

Hegel'in Amerika'ya atıflarını da bu çerçevede düşünmek gerekir. Hegel'e göre bazı kültürler dünya tininin gelişimine katkılarını henüz gösterememişlerdir. Hegel geleceğin toplumu olarak "dünya tarihinin yükünü göstereceği ve "eski Avrupa'nın tarihsel deposundan bıkmış herkes için bir arzu diyarı" olan Amerikayı gösterir. "Amerika... geleceğin Ülkesidir ki, önümüzde uzanan çağ-

¹⁵⁹ Örneğin bkz. Avineri, *Hegel's Theory of the Modern State*, s.207; Pelczynski, *Hegel's Political*, s. 15.

¹⁶⁰ H. Paolucci, "Hegel and the Nation-State System of International Relations", D.P.Verene (der.), *Hegel's Social and Political Thought: The Philosophy of Objective Spirit*, s. 151-156; Williams, *Hegel's Ethic of Recognition*, s. 395.

¹⁶¹ Linklater, *Men and Citizens*, s.204.

¹⁶² Burada çağdaş post yapısalcı düşüncenin bu konudaki görüşlerine de dikkat çekmek gerekir. Post yapısalcı görüşler Hegel'in bu olumlu diyalektiğinin aslında farklılıkları yok eden bir kimliği varsaydığını, diğerinin ve farklılığın aynılığa indirgenliğini, Batı logos'unun örneğin, Deleuze'un "hierarchical pluralizm" adını verdiği çeşitliliği yok ettiğini ileri sürmüştür. Deleuze, *Nietzsche and Philosophy*, çev. Hugl Tomlinson, New York, Columbia University Press, 1983.s. 119-121.

¹⁶³ Hegel, *The Philosophy of History*, çev. J. Sibree, New York, Dover, 1956, s. 103.

¹⁶⁴ McCarney, *Hegel on History*, s. 175.

¹⁶⁵ Hegel, *Lectures on the Philosophy of World History*, çev. H.B.Nisbet, Cambridge, Cambridge University Press, 1975, s.209.

larda belki de Güney ve Kuzey Amerikalılar arasındaki bir çatışmada dünya, tarihsel önemi olan olaylar kendilerini orada göstereceklerdir.”¹⁶⁶

Ancak Hegel, felsefenin amacının ne olacağını öngörmek olmadığını yineler: “Geleceğin Ülkesi olarak Amerika bizi burada ilgilendirmez çünkü Tarih söz konusu olduğunda işimiz yalnızca olmuş olan ve var olan iledir. Buna karşı Felsefede işimiz ne yalnızca olmuş olan, ne de henüz olacak olan ile değil, ama var olan ve ilksiz sonsuz olan ile Us iledir ve bu bize bütünüyle yeterlidir.”¹⁶⁷ Bununla birlikte, gelecek anlayamayacağımız herhangi bir unsur da içermez; zira insan kendi özgürlüğünün bilincini elde etmiş, bu bilincin ışığında olgun bir yaşama başlamıştır. Hegel, özgürlük bilincimizde yapmış olduğumuz ilerlemelere ve buna uygun olarak yaratmış olduğumuz özgürlük dünyasına dikkati çekse de, her zaman için bilincimizle bunun gerçekleşmesi arasındaki boşluğu dikkate almamız gerektiğine işaret eder. Özgürlük mücadelesi sona ermemiştir. Kişilerin bir devlet içinde elde ettikleri özgürlük, devletlerin birbirlerini tanıyıp egemenliklerinin sağlanmasına ve bir arada barış içinde yaşamalarına kadar devam edecektir. Devletleri aşan bir özgürlük sürecini anlayabilmek için ise Hegel’in çok sert bir şekilde eleştirdiği Kant’ın kozmopolitanizmine dönmemiz gerektir. Kant insanların bir devletin vatandaşı olarak değil, devletlerin ötesinde kozmopolit bir dünyanın vatandaşı olarak haklara sahip olmadıkça, özgürlüklerini tam olarak elde edemeyeceklerini ileri sürerek, Hegel’e alternatif bir özgürlük ve adalet kuramı geliştirmiştir.

Hegel’in devletler sistemindeki etik yaşamın ne gibi unsurlar içermesi gerektiğini ayrıntılarıyla incelemeyi kabul etmemiz gerekir. Yazının başında da vurgulandığı gibi siyaset kuramı genel olarak iyi hayatın koşullarını teritoryal devlet ile sınırlamış, devletler arası ilişkilerin insanın ahlaki yaşamıyla ilgisi konusunda sessiz kalmıştır. İnsan özgürlüğünün gelişmesi insanın davranışlarına koyulan sınırları anlaması ve çevresini gittikçe usçu bir denetime tabi tuttuğu bir süreç ise, bu sürecin Kant’ın öngördüğü gibi devletler arası anarşinin yarattığı ahlaki sorunları da dikkate alması gerektiği açıktır. Ancak Hegel ahlaksal yaşamın esas olarak çağdaş *Rechtsstaat* içinde gerçekleştiğine inanmış, devletler arasında bir arada yaşamalarını sağlayacak kuralların varlığını inkâr etmemesine rağmen bize *devletler ötesi* bir düzen vizyonu sunmamıştır. Fakat bu Hegel’in felsefesiyle uyumlu bir yaklaşımdır ve onun felsefesinin sınırını oluşturur zira Hegel’e göre “bir felsefenin çağdaş dünyayı aşabileceğini hayal etmek, bir kimse- nin Rodos’u sıçrayıp aşabileceğini sanmak kadar saçmadır.”¹⁶⁸

¹⁶⁶ Hegel, *Tarih Felsefesi*, s.71.

¹⁶⁷ Ibid.

¹⁶⁸ Hegel, *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, Önsöz, s. 30.

Kaynakça

- Avineri, Shlomo, *Hegel's Theory of the Modern State*, Cambridge, Cambridge University Press, 1972.
- Bosanquet, Bernard, *The Philosophical Theory of the State*, Londra, Macmillan, 1965.
- Boucher, David, *Political Theories of International Relations: From Thucydides to the Present*, Oxford, Oxford University Press, 1998.
- Brooks, Thom, "Hegel's Theory of International Politics: a reply to Jaeger", *Review of International Studies*, Cilt 30, No 2, 2004, s. 149-152.
- Brown, Chris, "Hegel and International Ethics", *Ethics and International Affairs*, Cilt 5, 1991, s. 73-86.
- Bull, Hedley, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, New York, Columbia University Press, 1977.
- Burley, Anne Marie, "Law Among Liberal States: Liberal Internationalism and the Act of State Doctrine", *Columbia Law Review*, Cilt 92, No 8, 1992, s. 1907-1996.
- Butler, Judith, *Subjects of Desire: Hegelian Reflections in Twentieth Century France*, New York, Columbia University Press, 1987.
- Carr, E.H., *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939*, 2. Baskı, New York, Harper ve Row, 1946.
- Carritt, F. *Morals and Politics*, Oxford, Oxford University Press, 1935.
- Cassirer, Ernst, *Devlet Elsanesi*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1984.
- Coletti, Lucio *From Rousseau to Lenin: Studies in Ideology and Society*, Monthly Review Press, New York ve Londra, 1972.
- Coletti, Lucio, *Marxism and Hegel*, Londra, New Left Books, 1973.
- Copleston, Frederick *Hegel*, İstanbul, İdea Yayınevi, 2000.
- Dewey, John, *German Philosophy and Politics*, New York, New York Books for Librarian, 1970.
- Flay, Joseph C., "Comment on Harris's 'Hegel's Theory of Sovereignty, International Relations and War' and Paolucci's 'Hegel and the Nation-State System of International Relations'" *Hegel's Social and Political Thought: The Philosophy of Objective Spirit*, Donald P.Verene (der.), Atlantic Highlands, NJ, Humanities Press, 1980.
- Friedrich, Carl, *Constitutional Reason of State: The Survival of the Constitutional Order* Providence, Rhode Island, 1957.
- Fukuyama, Francis, "The End of History", *The National Interest*, Cilt 16, No. 3, 1989.
- Geiger, Ido, *The Founding Act of Modern Ethical Life*, Stanford, Stanford University Press, 2007.
- Green, T.H., *Lectures on the Principles of Political Obligation*, Londra, Longmans, 1941.
- Harris, E.E. "Hegel's Theory of Sovereignty, International Relations, War", D.P. Verene (der.) *Hegel's Social and Political Thought: The Philosophy of Objective Spirit*, New Jersey and Sussex, 1980.
- Hegel, G.W.F. "The German Constitution", *Hegel's Political Writings*, Z. Pelczynski (der.), Oxford, Oxford University Press, 1964.
- Hegel, G.W.F., *Phenomenology of Spirit*, çev. A.V. Miller, Oxford, Clarendon Press, 1977.
- Hegel, G.W.F., *Tüze Felsefesi*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul, İdea Yayınevi, 2006.
- Hegel, G.W.F., *Bütün Yapıtları (Seçmeler) I*, çev. Hüseyin Demirhan, Ankara, OnurYayınları, 1976.
- Hegel, G.W.F., çev. Nejat Bozkurt, İstanbul, Say Yayınları, 1986, 2005.
- Hegel, G.W.F., *Elements of the Philosophy of Right*, H.B. Nisbet Allen W. Wood (çev. ve der.), Cambridge, Cambridge University Press, 1991.
- Hegel, G.W.F., *Introduction to the Philosophy of History*, çev. Leo Rauch, Indianapolis, Hackett, 1988.
- Hegel, G.W.F., *Philosophy of Mind*, çev. William Wallace and A.V. Miller, Oxford: Clarendon Press, 1971.
- Hegel's Political Writings*, çev. T.M.Knox, Oxford, Oxford University Press, 1964.
- Hegel, G.W.F., *Philosophy of Right*, T.M.Knox (çev. ve der.), Oxford, Clarendon Press, 1942.
- Hegel, G.W.F., *Tarih Felsefesi*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul, İdea Yayınevi, 2006.
- Hegel, G.W.F., *Tarihte Akıl*, çev. Önay Sezer, İstanbul, Kabalıcı, 2003.

- Hegel, *The Essential Writings*, Frederick Weiss (der.), New York ve Londra, Harper Touchbooks, 1974.
- Hicks, Steven V., *International Law and the Possibility of a Just World Order: An Essay on Hegel's Universalism*, Amsterdam, Rodopi, 1999.
- Hobhouse, L.T., *The Metaphysical Theory of the State*, London, Allen and Unwin, 1951.
- Hook, Sydney *From Hegel to Marx: Studies in the Intellectual Development of Karl Marx*, United States, The University of Michigan Press, 1971.
- Houlgate, Stephen, "World History as the progress of consciousness: an interpretation of Hegel's philosophy of history" *G.W. F.Hegel: Critical Assessments*, Vol. IV, *Hegel's Philosophy of Nature and Philosophy of Spirit*, Robert Stern (der.), Londra ve New York, Routledge, Taylor and Francis Group, 1993.
- Hyppolite, Jean *Introduction to Hegel's Philosophy of History*, US, University of Florida Press, 1966.
- Reiss, Hans J., (der.), *The Political Thought of the German Romantics 1793-1815*, Oxford, Basil Blackwell, 1955.
- Jaeger, Hans-Martin, "Hegel's reluctant realism and the transnationalism of civil society", *Review of International Studies*, Cilt 28, No. 3, 2002, s. 497-517.
- Kain, Philip J. "Hegel's Political Theory and Philosophy of History", Robert Stern (der.), *G.W. F.Hegel: Critical Assessments*, Vol. IV, *Hegel's Philosophy of Nature and Philosophy of Spirit*, Londra ve Newyork, Routledge, Taylor and Francis Group, 1993.
- Kaufmann, Walter, (der.), *Hegel's Political Philosophy*, New York, Doubleday, 1979.
- Kojève, A., *An Antroduction to the Reading of Hegel*, çev. J.H.Nicols, New York, Basic Books, 1960.
- Lemon, M.C., *Philosophy of History*, Londra, Routledge, 2003.
- Linkater, Andrew, *Men and Citizens in the Theory of International Relations*, Houndsmills, Basingstoke, Londra, Macmillan Press Ltd., 1990 (2. Basım).
- Linklater, Andrew, "Hegel, the State and International Relations", Ian Clark and Iver B. Neumann (der.), *Classical Theories of International Relations*, Houndsmills, Basingstoke, Hampshire and Londra, Macmillan Press Ltd. 1996.
- McCarney, Joseph, *Hegel on History*, Londra, Routledge, 2000.
- O'Hagan, T. "On Hegel's Critique of Kant's Moral and Political Philosophy", S. Priest (der.), *Hegel's Critique of Kant*, Oxford, Oxford University Press, 1987.
- O'Neill, Onara, *Towards Justice and Virtue: A Constructive Account of Practical Reasoning*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.
- Paolucci, H., "Hegel and the Nation State System of International Relations", D.P. Verene (der.), *Hegel's Social and Political Thought: The Philosophy of Objective Spirit*, Atlantic Highlands, Humanities Press, 1980.
- Pelczynski, Z. A.(der.), *Hegel's Political Philosophy: Problems and Perspectives*, Cambridge, Cambridge University Press, 1971.
- Pinkard, Terry, "Freedom and social categories in Hegel's ethics", *G.W. F. Hegel: Critical Assessments*, Robert Stern (der.), *Cilt IV Hegel's Philosophy of Nature and Philosophy of Spirit*, Routledge, London and New York, 1993.
- Plant, Raymond, "Hegel and Political Economy" *New Left Review*, No. 103, May-June 1977.
- Plant, Raymond, "Hegel and Political Economy", *New Left Review*, No. 104, July-August 1977.
- Plant, Raymond, *Hegel*, Londra, Allen and Unwin, 1973.
- Popper, Karl, *The Open Society and Its Enemies*, Londra, Routledge and Kegan Paul, 1977.
- Rousseau, Jean Jacques *Toplum Sözleşmesi*, İstanbul, Devin Yayınları, 2004.
- Santayana, George, *Egotism in German Philosophy*, Londra, Dent, 1940.
- Shilliam, Robert, "The 'other' in classical political theory: re-contextualizing the cosmopolitan/communitarian debate", Jahn Beate (der.), *Classical Theory in International Relations*, Cambridge, Cambridge University Press, 2006..
- Smith, Steven B., *Hegel's Critique of Liberalism*, Chicago, IL, The University of Chicago Press, 1989.
- Smith, Steven B., "Hegel's Views on War, the State and International Relations", *American Political Science Review*, Cilt 77, No. 3, 1983, s. 624-632.

- Smith, Steven B., *Hegel's Critique of Liberalism: Rights in Context*, Chicago ve Londra, University of Chicago Press, 1989.
- Stace, William, *Hegel Üstüne*, İstanbul, Birikim Yayıncılık, 1976
- Taylor, Charles, *Hegel*, Cambridge, Cambridge University Press, 1975.
- Thompson, Janna., *Justice and World Order*, Londra, Routledge, 1992.
- Verene, D.P.(der.), *Hegel's Social and Political Thought: The Philosophy of Objective Spirit*, New Jersey, Humanities Press, 1976.
- Verene, D.P., "Hegel's Account of War", Pelczynski, Zbigniew A. (der.), *Hegel's Political Philosophy: Problems and Perspectives: A Collection of New Essays*, Cambridge, Cambridge University Press, 1971.
- Vincent, Andrew "The Hegelian state and international politics," *Review of International Studies*, Cilt 9, No.2, 1983, s. 191-205.
- Walsh, William H., "Principle and Prejudice in Hegel's Philosophy of History", Z. Pelczynski der. *Hegel's Political Philosophy: Problems and Perspectives*, s. 181-98.
- Waltz, Kenneth A. *Theory of International Politics*, Reading, Addison-Wesley, 1979.
- Wight, Martin, *International Theory: The Three Traditions*, Leicester, Leicester University Press, 1991.
- Williams, Howard, *International Relations in Political Theory*, Buckingham, Open University Press, 1992.
- Williams, Robert R., *Hegel's Ethics of Recognition*, Berkeley, University of California Press, 1997.
- Wood, Allen W. *Hegel's Ethical Thought*, Cambridge, Cambridge University Press, 1990.
- Yalvaç, Faruk, "Devlet," *Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, Atila Eralp(der.), İstanbul, İletişim Yayınları, 2007, 3. Baskı, s. 15-52.
- Yalvaç, Faruk, "Rousseau'nun Savaş ve Barış Kuramı: Adalet Olarak Barış", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 14, No 4, 2007, s. 121-160.
- Yalvaç, Faruk, "Savaş ve Barış", Atila Eralp (der.), *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, 3 Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.
- Yalvaç, Faruk, *Jean Jacques Rousseau ve Uluslararası İlişkiler*, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2007.
- Yalvaç, Faruk, *Hegel'in Uluslararası İlişkiler Kuramı: Dünya Tini, Devlet ve Savaş*, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2008.

Summary

This article aims to assess the importance of Hegel's thought for the theory of international relations. It is claimed that Hegel's theory of international relations should be seen in the context of his philosophy of history, which according to Hegel is a struggle for freedom and recognition. Hegel's philosophy is based on the belief that there is an underlying Spirit or what he calls *Geist* behind observable reality which can be known and understood. When Hegel says *the real is rational and the rational is real* he means that we have to look for the reason behind and the Spirit inherent in human artefacts. History is the process of closing this gap between the Spirit and its realisation in this world; it is the progressive self-consciousness of understanding that everything is part of the Spirit. Ultimately, this self-consciousness implies the reconciliation of the universal (Spirit) with the particular and the realisation of human freedom. Man is free only when he understands that spirit constitutes his universal essence and when he overcomes his alienation from the outside world.

In his discussion of the state and war, Hegel refers to their rational nature and the way they reflect the workings of the Spirit and the struggle for freedom. Something that exists is not necessarily rational from the perspective of history. Existence should reflect the reason behind the historical process to have any significance and be real. War for instance, from a philosophical perspective, is part of the process of raising human self-consciousness to the awareness of its universality and the realisation of the subject's freedom. Therefore it is not something that only exists. It has rationality from the perspective of history which is moving towards higher stages of freedom. The criterion for judging human communities is therefore the extent to which they realize the principle of freedom in history.

Hegel's philosophy of freedom tells us that it is only when we recognise each other as equals that we can be free and develop the potential for harmonious relationships. His theory of master and slave is exactly intended to demonstrate the logic of domination between those who are in fact equal to each other. A sense of "We" among individuals as well as states can only be established when the struggle for domination is terminated and when the two sides recognise each other as free. It is not, however, correct to interpret this process as the end of history and as having culminated in the contemporary liberal state. The struggle for freedom never stops. The end of history argument would be against the spirit of Hegelian *dialectics*, which sees history as an unending struggle of conflicting ideas.

In understanding the dynamics of the international system, Hegel, like Smith and Kant before him, uses the analogy of the invisible hand to explore the functioning of society. Kant argues that the *unsocial sociability* of nations, the invisible hand of nature, produces eternal peace out of concord and disagreement between the states. For Kant, wars bring peace. For Hegel, unsocial sociability is more important on a national level than an international one. Wars protect society and the ethical health of the peoples. War and peace are both possible in the relations between the states. They are both real and rational in the progress of history. Therefore, eternal peace is not a desirable state of affairs in itself. Wars demonstrate to individuals the temporality of their existence, and educate them to adopt non-selfish values. Therefore, in the arguments of both Kant and Hegel, non-ethical means are used to achieve ethical ends. Kant envisages at the end of this process a cosmopolitan society of individuals that goes beyond the nation state and achievement of eternal peace. Hegel, however, talks about the rationality of the present. State for Hegel is where freedom is realised representing the unity of the universal and the particular; it is the march of God on this earth. However, this does not mean that relations based on customs and the rights of states are not possible between states. Hegel has rationalist and cosmopolitan themes in his argument. However, the main purpose of philosophy is to understand the rationality in the existing reality. Therefore philosophy cannot tell what the outcome of the struggle for freedom between states will be in the future. Nevertheless, the struggle of states for recognition cannot be expected to lead to a *world state*, as this would be against the ethical nature of the state. Hegel is therefore critical of all forms of union or plans for a federation of states. However, the future is open. We cannot prescribe what the future of the relationship between the states will be, or whether it will at all be possible to develop a sense of "We" among the states. Philosophy for Hegel is always too late to tell what the future will be like. The owl of Minerva flies only at dusk.